

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

ZPĚTNOST V TRESTNÍM PRÁVU

Petr Scholz

Plzeň 2013

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická
Akademický rok: 2012/2013

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Jméno a příjmení autora:	Petr Scholz
Studijní program:	M6805 Právo a právní věda
Studijní obor:	Právo
Název tématu:	Zpětnost v trestním právu
Zadávací katedra:	Katedra trestního práva
Vedoucí diplomové práce:	JUDr. Eduard Wipplinger Katedra trestního práva

Plzeň, 2013

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzeň dne 26. března 2013

.....

Petr Scholz

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Historický vstup do problematiky recidivy.....	4
2.1	Recidiva od roku 1950 do roku 1961.....	4
2.2	Recidiva od roku 1962 do roku 2009.....	7
2.3	Shrnutí.....	12
3	Základní přístupy k pojmu recidiva	14
3.1	Právní aspekty recidivy.....	14
3.2	Kriminologické aspekty recidivy.....	17
3.3	Penologické aspekty recidivy	21
3.4	Shrnutí.....	23
4	Platná právní úprava recidivy.....	25
4.1	Recidiva v obecné části trestního zákoníku.....	25
4.2	Recidiva ve zvláštní části trestního zákoníku	32
4.3	Shrnutí.....	37
5	Vybrané poznatky spojené s problematikou recidivy	38
5.1	Osobnost pachatele	38
5.2	Příčiny recidivy.....	40
5.3	Prevence recidivy.....	43
5.4	Shrnutí.....	45
6	Přístupy právních úprav k recidivě na Slovensku a v Polsku	47
6.1	Právní úprava recidivy na Slovensku.....	47
6.2	Právní úprava recidivy v Polsku	54
6.3	Shrnutí.....	56
7	Návrhy de lege ferenda	57
7.1	Princip třikrát a dost.....	57
7.2	Princip dvakrát a dost	60
7.3	Prevence recidivy.....	61
7.4	Alternativní trest a výchovné působení	62

7.5	Možnost pokračování v současném trendu	63
7.6	Shrnutí.....	64
8	Závěr.....	65
9	Resume	68
10	Seznam literatury	70

1 Úvod

Jako téma pro svoji diplomovou práci jsem si vybral tzv. zpětnost v trestním právu. Rozumí se tím problematika recidivy.

Recidiva je závažným společenským i právním problémem. Je považována nejen v České republice, ale i po celém světě za jeden z nejvíce negativních jevů kriminality. Jde o problém stejně starý jako samotné trestní právo.

Cílem mé práce je provést obecnější analýzu aktuálního řešení dané problematiky, a to nejen podle platného trestního zákoníku. K rozšíření pohledu na tuto oblast má přispět zařazení historického kontextu právní úpravy recidivy a část práce věnovaná pojetí recidivy neprávními vědami, osobnosti pachatele, příčinám a prevenci recidivy. Pro dokreslení připojuji právní úpravu recidivy v sousedním Slovensku a Polsku.

Pokud jde o historický kontext, nepopisuji celou historii vývoje právního pojetí recidivy. Zaměřuji se na právní úpravu recidivy v období od roku 1950 do roku 2009, kdy byl přijat aktuálně platný trestní zákoník č. 40/2009 Sb.

K zařazení části věnované pohledu neprávních věd na problematiku recidivy uvádím, že recidiva představuje tak složitý a mnohvrstevný společenský problém, že se neobejde bez multidisciplinárního přístupu. O řešení recidivy se pokoušejí různí odborníci prakticky od samotného vzniku trestního práva. Zkoumání příčin recidivy trestné činnosti, motivace chování pachatelů - recidivistů, jejich pohnutek, jakož i genetických predispozic, psychických stavů a sociálního prostředí, v němž se pohybují, je po staletí předmětem zájmu mnoha vědních disciplín, které doplňují trestní právo a tím mohou přispět k jeho efektivitě. Taková hlediska neprávních věd jsou tedy s trestním právem neodmyslitelně spjata. Po historickém vstupu proto následuje kapitola obsahující přístup k recidivě z hlediska trestněprávní nauky, kriminologie a rovněž penologie.

Část zaměřená na platnou právní úpravu podle současného trestního zákoníku vychází z předpokladu, že správné posouzení toho, zda se pachatel dopustil pouze jednoho trestného činu, nebo zda se dopustil dvou či více trestných činů má zásadní

význam pro rozhodování o vině a také o trestu. Recidivu lze dělit na recidivu stejnorodou a recidivu nestejnorodou. Stejnorodá recidiva spočívá v tom, že pachatel, který byl pravomocně odsouzen pro určitý trestný čin, se následně opět dopustí stejného trestného činu. Recidiva nestejnorodá naopak nastává tehdy, pokud byl pachatel pravomocně odsouzen za trestný čin a poté se dopustí trestného činu jiného druhu. Dále je možné ještě odlišit tzv. nepravou recidivu, což je situace, kdy pachatel spáchal trestný čin, pro který již byl vyhlášen odsuzující rozsudek, který však ještě nenabyl právní moci a v době mezi vyhlášením rozsudku a jeho nabytím právní moci pachatel opět spáchal trestný čin, nezávisle na tom, zda stejný trestný čin nebo se jednalo o odlišný trestný čin.¹ Proto je důležité rozlišit, zda se jedná o pokračování v trestném činu, souběh trestných činů, nebo recidivu. Tyto formy páchaní trestné činnosti mohou být totiž znakem skutkové podstaty trestných činů uvedených ve zvláštní části trestního zákona a pro každou z těchto forem trestné činnosti platí jiné zásady při ukládání trestu. Krom toho má problematika recidivy v současném trestním zákoníku mnoho relevancí: zakládá přitěžující okolnost, zvláště přitěžující okolnost, je určující pro povahu a závažnost spáchaného trestného činu, pro možnosti nápravy pachatele, jakož i pro zařazování odsouzených do jednotlivých typů věznic.² Platnou právní úpravu popisují použitím kompilativní metody. Informace, pomocí kterých popisují stav dané problematiky, jsem získal studiem citované odborné literatury, pramenů a odborných periodik. Platnou právní úpravu recidivy doplňuji i o vybranou aktuální judikaturu Nejvyššího soudu České republiky.

Pokud jde o právní úpravu recidivy v sousedním Slovensku a Polsku, vybral jsem úmyslně země, které sousedí s Českou republikou, mají podobnou historii, kulturní zvyklosti i mentalitu. Dalším důvodem je, že právní úprava těchto zemí vycházela dříve v některých oblastech ze společného základu. Proto považuji srovnání české právní úpravy a právní úpravy těchto dvou sousedních za zajímavé.

Obsah závěrečné kapitoly věnuji možnému zlepšení právní úpravy v této oblasti. V této kapitole se podrobněji zaměřuji na návrhy *de lege ferenda*. Inspirovalo mne

¹ JELÍNEK, J. *Trestní právo hmotné, obecná část, zvláštní část*. 2. vyd. Praha: Leges, 2010, s. 416.

² CHROMÝ, J. K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2009, č. 11.

především platné slovenské právo. Tuto kapitulu jsem pojal jako úvahu, která reflektuje můj názor na problematiku recidivy v českém právu a možnosti jejího řešení. Preferuji v ní přístup nazývaný „*tříkrát a dost*“ (velmi zjednodušeně jde o přístup spočívající v tom, že pachatel, který byl pro určité trestné činy již dvakrát potrestán, lze při jejich opětovném spáchání uložit trest odnětí svobody na doživotí bez možnosti dřívějšího propuštění z jeho výkonu). Tento přístup mě zaujal i proto, že se v České republice již o takovém návrhu v minulosti jednalo, ale nebyl přijat³.

³ *Vláda ČR* [online]. [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: <http://racek.vlada.cz/usneseni>.

2 Historický vstup do problematiky recidivy

Recidiva ve formě přitěžující okolnosti se v trestním právu na území českých zemích objevila již v roce 1852 v rámci zákona o zločinech, přečinech a přestupcích. Konkrétně v § 44 písm. c) zákona o zločinech, přečinech a přestupcích, byla recidiva uvedena dokonce jako zvláštní okolnost přitěžující, když zákon stanovil, že takovou okolností je situace „*když byl zločinec již pro stejný zločin trestán.*“⁴

Podobně i u přečinů a přestupků byla v tomto období podle § 263 zákona o zločinech, přečinech a přestupcích recidiva považována za přitěžující okolnost, pokud byl pachatel v minulosti již trestán za stejný přečin nebo stejný přestupek. Pokud byl však pachatel trestán v minulosti pro jiný přečin nebo přestupek, nebyla taková recidiva považována za přitěžující okolnost.⁵

Za celé období trvání první republiky se nepodařilo přes veškeré kodifikační úsilí přijmout nové kodexy trestního práva, ať již hmotného nebo procesního. Řada trestněprávních norem byla obsažena ve zvláštních zákonech, např. v zákoně č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky, o kterém bude ještě zmínka. Právní předpisy z oblasti trestního práva vydané na území České republiky v období okupace byly po válce zrušeny ústavním dekretem o obnovení právního pořádku z 3. srpna 1944, č. 11 Úř. věst.⁶ Výše uvedená právní úprava tedy platila na našem území až do roku 1950, kdy byl přijat trestní zákon č. 86/1950 Sb., který vstoupil v účinnost k 1. srpnu roku 1950.⁷

2.1 Recidiva od roku 1950 do roku 1961

Prvořadým úkolem po druhé světové válce bylo vypořádat se s válečnými zločinci, zrádci a kolaboranty (retribuční zákonodárství). Byla též přijata řada zákonů,

⁴ § 44 písm. c) zákona č. 117/1852 ř.z. o zločinech, přečinech a přestupcích.

⁵ MAREŠOVÁ, A. a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. s. 70.

⁶ GRÍVNA, T. Trestní právo hmotné In BOBEK, M. – MOLEK, P.- ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Mezinárodní politologický ústav MUNI, 2009. s. 559.

⁷ Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon.

kteře obsahovaly trestněprávní normy na ochranu obnovující se demokracie. Události, ke kterým došlo v únoru 1948, však určily trestnímu právu zcela nový směr.⁸

Na ochranu nových poměrů byly vydány trestní zákony s výrazně represivním zaměřením, což se nepokoušely zastřít ani dobové prameny. Přehnaná represe byla důsledkem již zmíněné Stalinovy teze o neustále se zosťrujícím třídním boji v období přechodu od kapitalismu k socialismu.⁹

Byla to především nespokojenost s roztržštěnou právní úpravou, která navíc neodpovídala socialistické ideologii a diktatuře proletariátu, která ve svém důsledku vedla k rozhodnutí co nejdříve připravit a přijmout nový právní předpis v oblasti trestního práva. Usnesením vlády ze dne 14. července 1948 byly v rámci tzv. právnícké dvouletky zahájeny práce na návrhu nového trestního zákona.¹⁰

Zásadním přínosem trestního zákona z roku 1950 byl fakt, že se jednalo o unifikaci zákonů. To znamenalo, že nový trestní zákon sjednotil jednak trestní právo dříve platné v českých zemích a na Slovensku a dále sjednotil také trestní právo obecné, trestní právo vojenské a trestní právo mladistvých. Věcný dosah nového předpisu byl ovšem užší než věcný dosah zákonů z dob Rakouska-Uherska, které tento zákon nahradil. Bylo tomu tak zejména z důvodu, že trestní zákon z roku 1950 dosah trestního postihu zúžil jen na závažnější činy, nevztahoval se tedy již na přestupky, jejichž postih byl přenechán správnímu trestání. Tento trestní zákon obsahoval pouze jeden typ trestných činů, který byl označován jako „trestný čin,“ zmizelo tedy dělení trestných činů na přečiny a zločiny.¹¹

⁸ GŘIVNA, T. Trestní právo hmotné In BOBEK, M. – MOLEK, P.- ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Mezinárodní politologický ústav MUNI, 2009. s. 559.

⁹ GŘIVNA, T. Trestní právo hmotné In BOBEK, M. – MOLEK, P.- ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Mezinárodní politologický ústav MUNI, 2009. s. 561.

¹⁰ GŘIVNA, T. Trestní právo hmotné In BOBEK, M. – MOLEK, P.- ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Mezinárodní politologický ústav MUNI, 2009. s. 561.

¹¹ SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M.. *Systém českého trestního práva: Základy trestní odpovědnosti*. Praha: Novatrix, 2009. s. 51.

V trestním zákoně z roku 1950 byla recidiva uvedena jako přitěžující okolnost, přičemž upravena v této souvislosti byla v § 20 písmeno e trestního zákona. Trestní zákon výslovně uváděl, že „*přitěžující okolností je zejména to, že pachatel byl již pro trestný čin stejného druhu odsouzen.*“¹² V tomto případě se tedy recidiva obdobně jako v předcházejícím období vztahovala pouze na trestné činy stejného druhu, nevztahovala se tudíž na obecnou recidivu, kdy je recidivou chápána skutečnost, že pachatel se opětovně dopustil libovolného trestného činu. Podle trestního zákona z roku 1950 byla recidiva stále ještě omezena pouze na trestné činy stejného druhu.¹³

K otázce ukládání trestu v případě recidivy trestní zákon z roku 1950 uváděl následující: „Trest odnětí svobody uložený pachateli za trestný čin, kterého se dopustil předtím, než byl na něm vykonán jiný trest odnětí svobody, nesmí spolu s tímto trestem, a byl-li takový trest již částečně vykonán, spolu s jeho zbytkem, činit více než pětadvacet let.“¹⁴ K polehčujícím i přitěžujícím okolnostem však byl soud povinen při ukládání trestu přihlídnout, to se vztahovalo i na recidivu jako přitěžující okolnost.¹⁵

V zákoně tedy nebylo výslovně stanoveno, jakým způsobem a jakou výší trestu má být trestán pachatel-recidivista. Zákon pouze stanovil maximální hranici trestu, kterou nebylo ani v případě uložení několika trestů v souvislosti s recidivou možné překročit, přičemž touto hranicí byla délka trvání trestu ve výši 25 let.

Vedle výše uvedeného byla podle trestního zákona z roku 1950 recidiva v některých případech zákonným znakem skutkové podstaty některých trestných činů, jako tomu bylo například v případě trestného činu kráčení a ohrožování daně podle § 150 trestního zákona. Zde bylo výslovně uvedeno, že kdo úmyslně zkrátí daň nebo vyláká daňovou výhodu nebo takové výhody zneužije, ačkoli již byl pro kráčení a ohrožení daně trestán, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok. V praxi toto ustanovení znamenalo, že k tomu, aby byl naplněn znak recidivy, nestačilo pouhé

¹² Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon.

¹³ MAREŠOVÁ, A. a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. s. 70.

¹⁴ Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon.

¹⁵ MAREŠOVÁ, A. a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. s. 70.

pravomocné odsouzení pachatele za takový trestný čin (jako je tomu dnes), ale pachatel zároveň musel alespoň část uloženého trestu reálně vykonat.¹⁶

V trestním zákoně z roku 1950 bylo možné se s recidivou setkat nejen jako s přitěžující okolností, ale také jako s okolností zvláště přitěžující, jako tomu bylo například u trestného činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 245 trestního zákona. Ve druhém odstavci § 245 bylo, že dopustil-li se pachatel trestného činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví, ačkoli již byl pro tento trestný čin v období posledních pěti let odsouzen, byl pachatel potrestán trestem odnětí svobody na tři až deset let.¹⁷

Jako okolnost zvlášť přitěžující tedy recidiva nebyla definována v obecné části trestního zákona, tedy obecně, ale ve zvláštní části trestního zákona v ustanoveních některých vybraných trestných činů. Na uvedeném případu lze názorně ukázat, že velmi často bylo toto zařazení recidivy ke konkrétnímu trestnému činu poměrně ideologické povahy, jako tomu bylo například u trestného činu rozkrádání socialistického majetku.

Recidiva byla tedy v trestním zákoně z roku 1950 upravena poměrně omezeně, přičemž byla chápána poněkud jinak než dnes, protože se v zásadě vztahovala pouze na trestné činy stejného druhu. Tehdejší úpravu recidivy v trestním zákoně je možné označit za poměrně nesystematickou a místy ideologicky zaměřenou. V roce 1956 došlo zákonem č. 63/1956 Sb., k novelizaci trestního zákona, nicméně ani tato novela nepřinesla do právní úpravy recidivy žádné zásadní změny.¹⁸

2.2 Recidiva od roku 1962 do roku 2009

Přijetí nové ústavy v roce 1960 (ústavní zákon č. 100/1960 Sb.) nastartovalo novou kodifikační vlnu. V jejím rámci byl přijat i nový trestní zákon, kterým byl zákon č. 140/1961 Sb. a nový trestní řád. Vypracováním nového trestního zákona byl tak splněn jeden z úkolů vytyčených zasedáním ÚV KSČ, které se konalo 7. a 8. prosince

¹⁶ Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon.

¹⁷ Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon.

¹⁸ MAREŠOVÁ, A. a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. s. 70.

1960 o zdokonalení právního řádu.¹⁹ Trestní zákon č. 140/1961 Sb., vstoupil v účinnost k 1. lednu 1962.²⁰ Tento právní předpis platil po celé řadě zásadních novelizací až do 31. prosince roku 2009, kdy jej od 1. ledna 2010 nahradil nyní platný trestní zákoník, kterým je zákon č. 40/2009 Sb.

Trestní zákon z roku 1961 obsahoval oproti předcházejícímu právnímu předpisu některé významné změny v oblasti trestního práva, nicméně i v tomto předpise byla v roce 1961 jasně patrná ideologie vládnoucí komunistické strany. K nejdůležitějším změnám, které předpis přinesl, patří kupříkladu změny obecných podmínek trestnosti, dále byla provedena zásadní restrukturalizace zvláštní části trestního zákona. Důležitá je také skutečnost, že trestním zákonem z roku 1961 byla rovněž pozměněna definice trestného činu, což souviselo s tím, že v roce 1961 byly zavedeny zvláštní soudy, které měly projednávat méně závažnou trestnou činnost.²¹

Z pohledu právní úpravy recidivy je však nutné zmínit především tři základní skutečnosti. První z nich je skutečnost, že trestní zákon z roku 1961 umožnil přísnější trestání recidivistů.²²

Důvody, které vedly k zásadním změnám v pojetí recidivy a jejího posuzování soudy a trestání byly zejména takové, že v tomto období tvořila recidiva významný společenský i právní a kriminologický problém, protože se uvádí, že počet recidivistů mezi pachateli trestné činnosti činil v šedesátých letech 20. století na našem území až okolo 40% všech pachatelů. Navíc se v tomto období poměrně výrazně zvyšoval i počet recidiv závažných trestných činů,²³ což je jev pro společnost velmi nebezpečný.

V roce 1961 byla recidiva v trestním zákoníku upravena v § 34 písmeni j), kde bylo stanoveno, že předchozí odsouzení za trestný čin je přitěžující okolností recidivy,

¹⁹ GŘIVNA, T. Trestní právo hmotné In BOBEK, M. – MOLEK, P.- ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Mezinárodní politologický ústav MUNI, 2009. s. 567.

²⁰ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

²¹ SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M.. *Systém českého trestního práva: Základy trestní odpovědnosti*. Praha: Novatrix, 2009. s. 54.

²² MAREŠOVÁ, A. a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. s. 70.

²³ SOLNAŘ, V. a kol.: *Československé trestní právo. Obecná část*. Praha: Orbis, 1969, s. 232.

ke které však nebylo možné přihlížet, pokud se jednalo o zákonný znak skutkové podstaty konkrétního trestného činu.²⁴

Podle novelizovaného § 34 písmene l) se při výměře trestu jako k přitěžující okolnosti přihlíželo zejména k tomu, že pachatel „byl již pro trestný čin odsouzen; soud je oprávněn podle povahy předchozího odsouzení nepokládat tuto okolnost za přitěžující, zejména s ohledem na význam chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsob provedení činu a jeho následky, okolnosti, za kterých byl čin spáchán, osobu pachatele, míru jeho zavinění, jeho pohnutku a dobu, která uplynula od posledního odsouzení.“²⁵

Později byla do tohoto odstavce novelou doplněna ještě následující úprava: „*a jde-li o pachatele trestného činu nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů podle § 187a odst. 1, také tím, že se tohoto činu znovu dopustil proto, že se oddává zneužívání omamných nebo psychotropních látek a jedů.*“²⁶

Důležitým přínosem trestního zákona z roku 1961 v oblasti právní úpravy recidivy byla dále skutečnost, že tato právní úprava již na rozdíl od obou předchozích úprav recidivy nerozlišovala mezi jednotlivými druhy recidivy, což vedlo k tomu, že v trestním zákoně byla jako přitěžující okolnost upravena recidiva obecná, nikoli recidiva druhová. Pachatel byl tedy podobně jako v současnosti považován za recidivistu, pokud byl opakovaně pravomocně odsouzen za jakýkoli trestný čin, nebyla zde již podmínka, že se muselo jedna o trestný čin stejného druhu. Trestní zákon také výslovně kladl velký důraz na materiální hledisko při posuzování recidivy.²⁷

Trestní zákon z roku 1961 přinesl v souvislosti s právní úpravou recidivy ještě jednu důležitou změnu, která spočívala v tom, že tento trestní zákon vůbec poprvé zavedl do našeho trestního práva kategorii tzv. *zvlášť nebezpečné recidivy* a pachatelů, kteří byli označováni jako *zvlášť nebezpeční recidivisté*. *Zvlášť závažná recidiva* nebyla

²⁴ MAREŠOVÁ, A. a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. s. 70.

²⁵ § 34 písm. l zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

²⁶ § 34 písm. l zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

²⁷ MAREŠOVÁ, A. a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. s. 70-71.

dříve v našem právním řádu upravena a to ani podle zákona o zločinech, přečinech a přestupcích, který platil od roku 1918 do roku 1950 a ani podle trestního zákona z roku 1950.

V trestním zákoně z roku 1961 byla zvlášť závažná recidiva upravena v § 41, kde byly upraveny dva znaky zvlášť závažné recidivy. Zvlášť závažným recidivistou byl „*pachatel, který znovu spáchal zvlášť závažný úmyslný trestný čin, ač již byl pro takový nebo jiný zvlášť závažný úmyslný trestný čin potrestán.*“²⁸ Takový pachatel se považoval se za zvlášť nebezpečného recidivistu, jestliže tato okolnost pro svou závažnost, zejména vzhledem k délce doby, která uplynula od posledního odsouzení, podstatně zvyšuje stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost.²⁹ Odstavec první § 41 trestního zákona tedy vycházel ze závažnosti opětovně spáchaných trestných činů.³⁰

Podle druhého odstavce § 41 trestního zákona pak byla za zvlášť závažnou recidivu považována skutečnost, kdy pachatel- recidivista opakovaně páchal úmyslné trestné činy téže povahy.³¹

V původním znění trestního zákona z roku 1961 nebyl však zvlášť závažný trestný čin nikterak definován. Později byla novelou trestního zákona definice doplněna do § 41 odstavce druhého, kdy trestní zákon stanovil, že „*zvlášť závažnými trestnými činy jsou trestné činy uvedené v § 62 a ty úmyslné trestné činy, na něž tento zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně osm let.*“³²

Pro úplnost uvádím, že trestnými činy uvedenými v § 62 trestního zákona z roku 1961 se rozumí následující trestné činy: „*trestný čin vlastizrady (§ 91), rozvracení republiky (§ 92), teroru (§ 93), teroristického útoku (§ 95), záškodnictví (96), sabotáže (§ 97), vyzvědačství (§ 105), válečné zrady (§ 114), organizování a umožnění*

²⁸ § 41 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

²⁹ § 41 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

³⁰ MAREŠOVÁ, A. a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. s. 71.

³¹ MAREŠOVÁ, A. a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. s. 71.

³² § 41 odst. 2 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

nedovoleného překročení státní hranice podle § 171a odst. 4, násilného překročení státní hranice podle § 171b odst. 3, obecného ohrožení podle § 179 odst. 2, 3, ohrožení bezpečnosti vzdušného dopravního prostředku a civilního plavidla podle § 180a, zavlčení vzdušného dopravního prostředku do ciziny podle § 180c odst. 2, nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů podle § 187 odst. 4, vraždy (§ 219), obchodování s lidmi podle § 232a odst. 3, 4, loupeže podle § 234 odst. 2, 3, brání rukojmí podle § 234a odst. 3, znásilnění podle § 241 odst. 3, 4, pohlavního zneužívání podle § 242 odst. 3, 4, krádeže podle § 247 odst. 4, zpronevěry podle § 248 odst. 4, podvodu podle § 250 odst. 4, pojistného podvodu podle § 250a odst. 5, úvěrového podvodu podle § 250b odst. 5, podílnictví podle § 251 odst. 4, legalizace výnosů z trestné činnosti podle § 252a odst. 5, genocidia (§ 259) nebo perzekuce obyvatelstva podle § 263a odst. 3, trestný čin proti míru podle § 1 zákona č. 165/1950 Sb., na ochranu míru, jakož i zvlášť nebezpečný recidivista nebo osoba odsouzená k výjimečnému trestu odnětí svobody (§ 29 odst. 2).“³³

Jak je patrné z výše uvedeného výčtu trestných činů, které trestní zákon z roku 1961 považoval za zvlášť závažné trestné činy, u kterých bylo možné se dopustit zvlášť závažné recidivy, řada trestných činů byla do této kategorie zařazena pouze v kvalifikovaných skutkových podstatách, nikoli ve skutkových podstatách základních.

Další vývoj právní úpravy recidivy podle trestního zákona z roku 1961, novelizace trestního zákona z roku 1990, která byla provedená zákonem č. 175/1990 Sb., pak vyloučila možnost posuzovat za zvlášť nebezpečného recidivistu pachatele, který soustavně páchá trestné činy téže povahy. Nadále bylo možno takto posuzovat jen případy páchání zvlášť závažných trestných činů. Dále novela upravila omezení při ukládání výjimečného trestu odnětí svobody nad patnáct až do dvaceti pěti let tak, že horní hranice nesměla převyšovat dvacet pět let.³⁴

Materiální pojetí recidivy jako přitěžující okolnosti opětovně zdůraznila novela trestního zákona č. 253/1997 Sb., když doplnila demonstrativní výčet okolností, které

³³ § 62 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

³⁴ MAREŠOVÁ, A. a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. s. 71.

mohou vést soud k závěru, že nebude předchozí odsouzení považovat za přitěžující okolnost.³⁵

V roce 2009 byl pak přijat zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník, který opět přinesl do právní úpravy recidivy celou řadu změn, kupříkladu zrušil institut zvlášť závažné recidivy.³⁶

2.3 Shrnutí

V této kapitole jsem se věnoval historickému vývoji právní úpravy recidivy na našem území. Vývoj právní úpravy trestního práva na území samostatného Československa a později České republiky začíná rokem 1918, kdy bylo do našeho právního řádu přejato recepční normou zákonodárství Rakouska- Uherska. V tomto období byla ještě právní úprava recidivy v trestním právu poměrně nesystematická a neúplná, neboť se recidiva vztahovala jen na případy, kdy se pachatel opakovaně dopustil trestného činu stejného druhu. Na tuto právní úpravu pak navázala právní úprava v trestním zákoně z roku 1950. I tento zákon upravoval recidivu tak, že se jednalo pouze o případy, kdy se pachatel dopustil trestného činu stejného druhu, čímž je zde velmi zjevná podobnost s předcházejícím zákonem o zločinech, přečinech a přestupcích. Rozdíl mezi oběma zákony pak spočíval zejména v tom, že trestní zákon z roku 1950 byl významně poplatný tehdejší ideologii státu, což vedlo k tomu, že byla více postihována recidiva trestných činů, které směřovaly proti státu či státnímu majetku.

Významným průlomem v právní úpravě recidivy v trestním právu pak byl trestní zákon z roku 1961. Tento zákon jednak poprvé v historii zakotvil trestnost také obecné recidivy a nejen recidivy druhové, dále poprvé upravil trestnost zvlášť závažné recidivy. Tento zákon byl během své účinnosti mnohokrát novelizován, přičemž zejména novely přijaté po roce 1989 přinesly celou řadu změn do trestního práva. Některé změny se vztahovaly i k právní úpravě recidivy. Jednalo se například o to, že novelou byla do

³⁵ MAREŠOVÁ, A. a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. s. 71.

³⁶ Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník.

trestního zákona doplněna definice zvlášť závažného trestného činu, při jehož opakovaném spáchání se pachatel dopustil zvlášť závažné recidivy.

3 Základní přístupy k pojmu recidiva

3.1 Právní aspekty recidivy

Právní teorie recidivu člení na:

- *obecnou recidivu*, kdy pachatel po právní moci rozsudku za jiný jím spáchaný trestný čin znovu spáchá trestný čin,
- *druhovou recidivu*, kdy pachatel po právní moci rozsudku za jiný jím spáchaný trestný čin znovu spáchá trestný čin stejného druhu, např. opětovně spáchá majetkovou trestnou činnost, v jednom případě krádež, ve druhém podvod. Jednotícím kritériem je zde druhový objekt,
- *speciální recidivu*, kdy pachatel po právní moci rozsudku za jiný jím spáchaný trestný čin znovu spáchá stejný trestný čin, tedy specializuje se na jednu skutkovou podstatu: zloděj opakovaně páchá trestné činy krádež, podvodník se opakovaně dopouští trestného činu podvod a
- *zvlášť nebezpečnou recidivu*, která se týká zvlášť závažných úmyslných trestných činů.

Pojem recidiva není v českém trestním zákoníku definován, nicméně jej vymezuje právní teorie. Z právního hlediska recidivou (nebo také zpětností) rozumíme situaci, kdy pachatel, který již byl dříve pravomocně odsouzen, spáchal nový trestný čin. V případě, že byl nový trestný čin spáchán v době po vyhlášení rozsudku za předchozí trestný čin, avšak předtím než tento rozsudek nabyl právní moci, není možné pachatele pokládat za recidivistu, nicméně z hlediska právní teorie se hovoří o *nepravé recidivě* nebo také o recidivě *zdánlivé*. Recidivu je také nutné odlišit od případů, kdy pachatel spáchá více trestných činů před tím, než je pro některý z těchto trestných činů odsouzen, v tomto případě se jedná o *souběh trestných činů*.³⁷

³⁷ JELÍNEK, J. *Trestní právo hmotné, obecná část, zvláštní část*. 2. vyd. Praha: Leges, 2010, s. 325.

Klíčovým pojmem, který definuje recidivu, je odsouzení pachatele pravomocným rozsudkem.³⁸ Trestněprávní chápání recidivy v souladu s výše uvedeným uvádí, že se v případě recidivy jedná o spáchání nového trestného činu poté, co už byl pachatel za předchozí trestný čin pravomocně odsouzen.³⁹ Z tohoto pojetí budu vycházet.

V trestním zákoníku⁴⁰ není oproti předchozí legislativě upraveno trestání zvlášť nebezpečného recidivisty samostatně. Dřívější úprava, která byla v trestním zákoně z roku 1961, upravovala zvlášť nebezpečnou recidivu. Nyní je u jednotlivých trestných činů častěji uváděna recidiva jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby.⁴¹

V § 59 odst. 1 stanoví trestní zákoník v této souvislosti, že „*pachateli, který znovu spáchal zvlášť závažný zločin, ač již byl pro takový nebo jiný zvlášť závažný zločin potrestán, může soud uložit trest v horní polovině trestní sazby odnětí svobody stanovené v trestním zákoně, jejíž horní hranice se zvyšuje o jednu třetinu, jestliže závažnost zvlášť závažného zločinu je vzhledem k takové recidivě a ostatním okolnostem případu vysoká nebo možnost nápravy pachatele je ztížena.*“⁴² V této souvislosti je také možné uložit trest, jehož horní hranice překračuje dvacet let, při ukládání výjimečného trestu odnětí svobody však nesmí přesáhnout třicet let.⁴³

Právní pojetí recidivy má tedy v trestním zákoníku celou řadu relevancí. Například zakládá přitěžující okolnost, zvlášť přitěžující okolnost, je určující pro povahu a závažnost spáchaného trestného činu, pro možnosti nápravy pachatele, jakož i pro zařazování odsouzených do jednotlivých typů věznic.⁴⁴

³⁸ CHROMÝ, J. K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2009, č. 11.

³⁹ ŠTABLOVÁ, R. *Kriminologie*. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2008. s. 17.

⁴⁰ Jde o zák.č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

⁴¹ Souběh trestných činů. *Právo a terénní sociální práce* [online]. 2012 [cit. 2013-03-13]. Dostupné z: <http://www.clovekvpravu.cz/trestni-pravo-aktualizovano-k-112012-452/trestni-pravo-hmotne-455/obecna-cast-zakladni-pojmy-a-pravidla-trestniho-prava-458/soubeh-trestnych-cinu-738>.

⁴² § 59 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku.

⁴³ § 59 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku.

⁴⁴ CHROMÝ, J. K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2009, č. 11.

Trestní zákoník o recidivě hovoří například ve svém § 42. Recidivu řadí mezi obecné přitěžující okolnosti. V § 42 písm. p) trestní zákoník uvádí, že: „*Soud jako k přitěžující okolnosti přihlédne zejména k tomu, že pachatel byl již pro trestný čin odsouzen; soud je oprávněn podle povahy předchozího odsouzení nepokládat tuto okolnost za přitěžující, zejména s ohledem na význam chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsob provedení činu a jeho následky, okolnosti, za kterých byl čin spáchán, osobu pachatele, míru jeho zavinění, jeho pohnutku a dobu, která uplynula od posledního odsouzení, a jde-li o pachatele trestného činu, který byl spáchán ve stavu vyvolaném duševní poruchou, anebo o pachatele, který se oddává zneužívání návykové látky a spáchal trestný čin pod jejím vlivem nebo v souvislosti s jejím zneužíváním, také tehdy, započal-li léčení nebo učinil jiná potřebná opatření k jeho zahájení.*“⁴⁵

Za přitěžující okolnost ve smyslu § 42 písm. p) trestního zákoníku se zásadně považuje nejen recidiva *speciální*, případně *druhov*á, ale i recidiva *obecn*á. Za určitých předpokladů totiž i obecná recidiva svědčí o antisociálním zaměření pachatele proti určitým společenským zájmům, případně o jeho celkově záporném vztahu ke společnosti a jejím hodnotám.⁴⁶

Ustanovení § 42 písm. p) trestního zákoníku se vztahuje i na recidivu u nedbalostních trestných činů, a to v jakékoli kombinaci (odsouzení za úmyslný trestný čin – spáchání nedbalostního trestného činu a naopak, odsouzení za nedbalostní trestný čin – spáchání nového nedbalostního trestného činu).⁴⁷

Recidiva je přitěžující okolností při ukládání trestu. Pokud se však pachatel dopustí opakovaně zvláště závažného úmyslného trestného činu (tj. velmi zjednodušeně řečeno takového trestného činu, za nějž lze uložit trest odnětí svobody s horní hranicí nejméně deset let), je možné takovému pachateli uložit mnohem přísnější trest, dokonce i nad zákonem stanovenou horní hranicí trestní sazby. V takových případech se totiž při

⁴⁵ § 42 písm. p zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku.

⁴⁶ VEJBĚROVÁ, A. Kriminální recidiva v novém trestním zákoníku. *Studentská vědecká odborná činnost* [online]. 2011 [cit. 2013-03-13]. Dostupné z: <http://svoc.prf.cuni.cz/sources/4/12/90.pdf>.

⁴⁷ VEJBĚROVÁ, A. Kriminální recidiva v novém trestním zákoníku. *Studentská vědecká odborná činnost* [online]. 2011 [cit. 2013-03-13]. Dostupné z: <http://svoc.prf.cuni.cz/sources/4/12/90.pdf>.

ukládání trestu zvyšuje horní hranice trestu odnětí svobody o třetinu oproti v zákoně uvedené sazbě a trest se ukládá v horní polovině takto zvýšené trestní sazby.⁴⁸

Recidiva v trestním zákoníku v některých případech znakem skutkové podstaty trestného činu. Jako příklad lze uvést trestný čin krádeže. Krádež podle § 205 odst. 2 trestního zákoníku totiž spočívá v tom, že pachatel „si přisvojí cizí věc tím, že se jí zmocní, a byl za takový čin v posledních třech letech odsouzen nebo potrestán.“⁴⁹

3.2 Kriminologické aspekty recidivy

Kriminologie je věda, která se zaměřuje na poznávání jevů, které souvisí s kriminalitou, přičemž jejím předmětem je jednotlivec, tedy pachatel nebo oběť, ale také společnost jako celek i jednotlivé sociální skupiny.⁵⁰ V širším slova smyslu lze kriminologii definovat jako vědu o osobnosti pachatele a o zločinnosti, jejím stavu, struktuře, dynamice a úrovni, o jejích příčinách a podmínkách, které zločinnost způsobují, o její prognózování, jakož i o způsobech a prostředcích předcházení zločinnosti.⁵¹

Kriminologické pojetí recidivy chápe recidivu jako opětovné spáchání trestného činu bez ohledu na to, zda byl pachatel již za předchozí trestný čin odsouzen nebo trestně stíhán.⁵² Na rozdíl od právního pojetí recidivy, kde je klíčovým momentem pravomocný odsuzující rozsudek za předcházející trestný čin, kriminologické pojetí recidivy se neváže na pravomocný odsuzující rozsudek a dokonce ani na trestní stíhání. Podle kriminologického pojetí se tak jedná o recidivu i v případě, kdy první trestný čin například nikdy nevyšel najevo, zůstal tedy latentním, nebo jeho pachatel nebyl zjištěn.

Kriminologie se v souvislosti s recidivou zaměřuje především na osobnost pachatele a jeho nebezpečnost pro společnost a dále na znaky a skutečnosti, které pachatele vedou k recidivě trestné činnosti bez ohledu na to, zda byl již v minulosti za

⁴⁸ Recidivista *Trestní řízení* [online]. [cit. 2013-03-13]. Dostupné z: <http://www.trestni-rizeni.com/vyklad-pojmu/recidivista>.

⁴⁹ § 205 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

⁵⁰ ŠTABLOVÁ, R. *Kriminologie*. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2008. s. 4.

⁵¹ MADLIAK, J.: *Kriminológia*. 1. vydanie Košice, ATOM Computers 1998.

⁵² ŠTABLOVÁ, R. *Kriminologie*. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2008. s. 17.

trestnou činnost pravomocně odsouzen, nebo se jí pouze dopouštěl.⁵³ Například z pohledu nebezpečnosti pachatele trestného činu je pachatel, který se opakovaně dopustil trestného činu, ačkoli za žádný z nich dosud nebyl potrestán, leckdy vyšší než nebezpečnost pachatele, který byl za trestný čin potrestán a tudíž na nějaký čas izolován od společnosti a možná i napraven. S tím souvisí i skutečnost, že pachatel trestného činu se nestane nebezpečným pro společnost ze dne na den. Jeho osobnost prochází určitým vývojovým procesem, jehož výsledkem jsou určité predispozice k jednání, které jsou nebezpečné pro společnost. Samotné tyto predispozice jsou společensky nebezpečné již před spácháním trestného činu, ačkoli ještě nejsou zjevné, nebo se projeví mimo trestní právo, přičemž tento stupeň společenské nebezpečnosti pak představuje tzv. *předdeliktní stav*. V případě několikanásobné recidivy navíc dochází k situaci, kdy nebezpečnost pachatele trestné činnosti pro společnost nezanikne spácháním trestného činu ani realizací trestněprávní sankce, ale trvá nadále.⁵⁴

Právě skutečnost, že pachatel nepřestává být nebezpečným pro společnost (naopak v některých případech se jeho nebezpečnost může i stupňovat), je jedním z důvodů, proč je recidiva považována za významný multidisciplinární problém, který je obtížně řešitelný. Kriminologické hledisko se zaměřuje právě na zkoumání recidivy z hlediska její nebezpečnosti, prevence a faktorů, které k recidivě velmi často vedou. Ze souhrnu všech získaných poznatků o osobnosti pachatele byly a dosud jsou vytvářeny různé tzv. *predikční nástroje*, které slouží jako pomůcka pro zjišťování individuálních sklonů jedince jednat protiprávně. Kriminologie se také pokouší vytvořit prognózy další možné kriminální kariéry jednotlivce a směřuje také k realizaci preventivních opatření k zamezení páčání trestné činnosti ve společnosti. U jedinců, kteří již spáchali trestný čin, popř. již byli trestáni, se pak kriminologie zaměřuje na prognózu recidivy.

Prognostická kritéria recidivy lze v zásadě rozdělit do tří skupin. Jedná se o:

- okruh společenských faktorů,
- okruh osobnostních faktorů a

⁵³ K osobnosti pachatele viz rovněž dále v části 5.1.

⁵⁴ MADLIAK, J. a kol.: *Kriminológia*. Košice : ATOM, 1993.

- okruh symptomatických faktorů.

V rámci každé skupiny nebo okruhu lze pak najít několik faktorů, které determinují jaká je u konkrétního jedince prognóza recidivy trestné činnosti.⁵⁵

První skupinou je již zmíněný *okruh společenských faktorů*, mezi které se řadí příslušnost k "sociální mezivrstvě" obyvatelstva, tedy k určité subkultuře, která se brání sociální integraci i tehdy, když jí společnost nabízí všechny podmínky potřebné pro adaptaci. Dále sem patří nedostatek pozitivních a trvalých sociálních citových vztahů již v období před spácháním prvního trestného činu. Dalším faktorem v této oblasti je tzv. selektivní sociabilita v dissociální skupině, což znamená, že dotyčná osoba podléhá tzv. "nasávacímu efektu" v sociálně narušené skupině, tedy se v takové skupině adaptuje. Mezi společenské faktory, které mohou vést k recidivě, patří také sociální vyčlenění, které je následkem nepropustnosti sociální bariéry oproti návratnosti k sociální normě. To znamená, že pokud se pachatel již jednou vyčlenil ze společnosti tím, že spáchal trestný čin, byl za něj případně trestán, společnost na něj již nahlíží jako na „kriminálního“. To vede k tomu, že je pro takového člověka obtížné začlenit se zpět do společnosti. Dále sem patří také osvojení si společensky nežádoucích dovedností a návyků, které si pachatel může osvojit například ve vězení nebo jen v souvislosti s kontaktem a začleněním se do sociální skupiny, která se brání sociální integraci. Pachatel recidivista tak mohl nabýt znalosti, které jsou výhodné nebo potřebné pro určitý typ trestné činnosti. Důležitým aspektem je také navázání intimního vztahu k sociálně vyčleněnému partnerovi nebo k partnerovi, který je zároveň pachatelem trestné činnosti. Důležitým faktorem v případě recidivy je také přinucení k recidivě ze strany spolupachatelů předchozích deliktů, popř. svedení těmito spolupachateli k další trestné činnosti.⁵⁶

Osobnostní faktory, které determinují recidivu, lze nalézt u primitivních osobností a u jedinců se zhoršenými mentálními a intelektuálními vlastnostmi. U lidí se stavy po poškození mozku v dětství, případně po pozdějším poškození mozku. Dále může mezi tyto faktory patřit také abnormální psychopatická osobnost pachatele, jejíž

⁵⁵ DOBROTKA, G.: Prognostické kritéria recidivity. *Socialistická zákonost* 9/1972.

⁵⁶ DOBROTKA, G.: Prognostické kritéria recidivity. *Socialistická zákonost* 9/1972.

jednání je protispolečensky motivované. Mezi tyto faktory řadíme také sexuální a psychosexuální odchylky. Kritická jsou zejména období nedobrovolné abstinence v oblasti uspokojování pudových a sexuálních potřeb, zejména při zvýšené náročnosti a vytrvalosti daného pudu či potřeby. Dalším faktorem, který významně ovlivňuje recidivu pachatelů trestné činnosti, je agresivita jako dominantní povahová rys v osobnosti, která bývá převážně přítomna již od dětství. Charakteristickým znakem recidivistů je také egoismus a egocentričnost jako převážný motivující faktor jednání. Patří sem také afektivní nestálost, výbušnost a špatné sebeovládání, zejména v případech expanzivních citů. Dalším faktorem pro vznik recidivy je psychická nebo metabolická závislost na návykových a psychotropních látkách, tedy toxikomanie, alkoholismus, hazardní hry apod. Významným faktorem je však i skutečnost, že pachatel nemá způsobilost nebo kvalifikaci vhodnou pro výkon stálé výdělečné činnosti.⁵⁷

Posledním okruhem faktorů, který mají zvlášť velký vliv na recidivu trestního jednání pachatele, jsou tzv. *symptomatické faktory*, mezi které patří například dominantní forma delikvence v anamnéze pachatele, brzký začátek delikventního jednání (výjimku z tohoto pravidla tvoří přechodná generační delikvence v pubertě, která nemusí mít vždy za následek recidivu trestné činnosti). Dalšími faktory jsou stupňování frekvence páchaní trestných činů (zřejmé u opakované a mnohonásobné recidivy), stupňování závažnosti páchaných trestných činů (opět nejlépe viditelné u mnohonásobného recidivisty), stupňování brutality a agresivity jednání a průvodního afektu zlosti v konfliktních situacích, záliba v agresivním jednání, vyhledávání a provokování příležitostí, zejména k agresii ve skupině a k újmě slabších a bezbranných jedinců. Znakem, který může být faktorem podmiňujícím vznik recidivy, může být také výrazná změna postojů a formy reagování pod vlivem alkoholu už ve stavu mírné podnapilosti a dále neschopnost odolat příležitosti a odepřít si jakoukoliv okamžitou výhodu bez ohledu na možné následky takového jednání.⁵⁸

Předpokládá se přitom, že přítomnost více než 30% výše uvedených faktorů znamená významný nález a je zde významná pravděpodobnost recidivy trestné činnosti.

⁵⁷ DOBROTKA, G.: Prognostické kritéria recidivity. *Socialistická zákonost* 9/1972.

⁵⁸ DOBROTKA, G.: Prognostické kritéria recidivity. *Socialistická zákonost* 9/1972.

Při překročení hranice 60% přítomných faktorů lze hovořit o velmi špatné prognóze v oblasti recidivy, zejména to platí u pachatelů násilných trestných činů, kde je pravděpodobnost recidivy opravdu velmi vysoká.⁵⁹

3.3 Penologické aspekty recidivy

Penologie je věda o trestu a trestání, která se zabývá jejich účinky z hlediska volby adekvátního působení, tedy zacházení s pachatelem trestného činu, aby nedocházelo k opakování trestného činu. Penologie zkoumá efektivnost všech druhů trestů, nejvíce se orientuje na problematiku výkonu trestu odnětí svobody. Zkoumá zdravotní stav, sociální zázemí, věk, dosažené vzdělání pachatelů. Hledá i jiné sankce, které by pozitivně ovlivňovaly pachatele trestných činů. Zajímá se o proces polepšení, nápravy a pozitivní změny chování.⁶⁰

V penologii je recidivou chápána situace, kdy se pachatel ocitne nejméně po druhé ve výkonu trestu odnětí svobody. Recidivu z penologického pohledu tedy sleduje (mimo jiné) i Vězeňská služba ČR.⁶¹ Vzhledem k tomu, že penologie zkoumá efektivnost trestů, je recidivu z pohledu penologie možné chápat tak, že vykonaný trest nebyl úspěšný, nebyl efektivní a nevedl k požadovanému cíli.

V případě penologického pohledu na recidivu není významné, zda byl pachatel pravomocně odsouzen například k podmíněnému trestu nebo třeba k obecně prospěšným pracím, neboť z hlediska penologického je pro studium recidivy důležité pouze, kolikrát se pachatel ocitl přímo ve výkonu trestu odnětí svobody. Počet případů, kdy byl pachateli uložen trest odnětí svobody, nemusí nutně korespondovat kriminologickému pojetí, kdy je důležitý pouze fakt, kolikrát pachatel spáchal trestný čin. Zejména u méně závažné kriminality zůstává celá řada trestných činů latentních či neobjasněných. Stejně tak se penologické pojetí recidivy obvykle neshoduje s pojetím trestněprávním, neboť v případě právního pojetí je důležitý pravomocný odsuzující rozsudek, zatímco u penologického pojetí je důležitý výkon trestu odnětí svobody. Zejména u méně závažných trestných činů a u prvopachatelů, kteří dosud byli řádnými

⁵⁹ DOBROTKA, G.: Prognostické kritéria recidivity. *Socialistická zákonnost* 9/1972.

⁶⁰ KUBÍČKOVÁ, P., KMETÍK, I. *Penologie*. Karviná: Evropský sociální fond ČR, 2011. s. 5.

⁶¹ ŠTABLOVÁ, R. *Kriminologie*. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2008. s. 17.

občany, se velmi často přistupuje k ukládání alternativních trestů nebo trestu podmíněného. Pachatel tak nemusí být vždy odsouzen k trestu odnětí svobody. Penologické chápání recidivy lze také označit jako nejužší ze zkoumaných pojetí recidivy.⁶²

V případě recidivy v pojetí penologickém je zde předpoklad, že pachatel již byl alespoň jednou ve výkonu trestu odnětí svobody. S tím souvisí skutečnost, že výkon trestu odnětí svobody má na již trestaného pachatele celou řadu negativních vlivů. Pachatel ve vězení je totiž vystaven různým negativním zkušenostem, které ho mohou učinit zahořklým, nepřátelským vůči společnosti, neschopným znovu začít život řádného člověka. V důsledku trestu odnětí svobody totiž dochází často k tomu, že rodina s pachatelem přetrhává vazby a nejeví o něj zájem. Pachatel v některých případech z vězení nemá dokonce ani kam jít ani na koho se obrátit v běžných záležitostech. Pachatel často ztratí zaměstnání, popř. jej v důsledku toho, že má záznam v trestním rejstříku, nikdo nechce zaměstnat. Ve vězení si pachatel také odvykne zařizovat běžné záležitosti související s občanským životem. Leckdy se od spoluvězňů inspiruje v oblasti dalších možností páčání kriminality.⁶³

Z výše uvedených důvodů je z hlediska prevence recidivy z penologického hlediska nutné klást velký důraz na tzv. postpenitenciární péči o pachatele. V České republice je poměrně negativním jevem i dobrovolnost klasické postpenitenciární péče ze strany pachatelů, kteří si odpykali celý svůj trest odnětí svobody a vracejí se do společnosti. Podle naší legislativy propuštěný vězeň nemá po výkonu trestu žádnou vymahatelnou a postihovatelnou povinnost využít nabízenou postpenitenciární péči, účastnit se reintegračních programů, psychologických poradenství atd.⁶⁴

Již zde je tedy možné najít zásadní nedostatek, který ve svém důsledku vede spolu s negativními důsledky pobytu ve vězení velmi často k recidivě. Pachatel, který se neúčastní postpenitenciárních programů, které mu mohou pomoci se opětovně začlenit

⁶² CHROMÝ, J. K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2009, č. 11.

⁶³ FINGER, L. Probace a její prvky v českém trestním systému. *Juristic.cz* [online]. 2003 [cit. 2013-03-13]. Dostupné z: <http://trestni.juristic.cz/481190/clanek/trest3.html>.

⁶⁴ ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. Praha : Policejní akademie České republiky, 2002. s. 145.

do společnosti, a který nemá příliš velkou podporu například ze strany své rodiny, nemá zaměstnání a nemá příliš možností jej získat, dospěje velmi pravděpodobně dříve či později k tomu, že se opětovně dopustí trestného činu a stane se tak recidivistou.

Penologické pojetí recidivy má i další aspekty, neboť při organizaci výkonu trestu se recidiva pachatele bere v úvahu při umisťování odsouzených do cel ve věznici. Recidivisté bývají oddělováni od pachatelů, pro které by mohli být inspirací k další trestné činnosti. V zákoně o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb. je stanoveno, že: „...zpravidla se umisťují odsouzení recidivisté od odsouzených, kteří jsou ve výkonu trestu poprvé.“ Recidiva také může být důvodem přijetí určitých bezpečnostních opatření a rovněž může být důvodem pro speciální zacházení s pachatelem ve výkonu trestu odnětí svobody. Význam má recidiva v penologickém pojetí také při sestavování programů, které se vztahují k zacházení s vězni.⁶⁵

3.4 Shrnutí

Stručně lze k tomu, co jsem uvedl v této kapitole, shrnout, že pokud jde o problematiku kriminální recidivy, lze na ni nahlížet z hlediska právního (resp. trestněprávního), z hlediska kriminologického a z hlediska penologického. Jak bylo v této kapitole vysvětleno, každé toto hledisko pojímá recidivu jinak.

Nejširší pojetí recidivy nabízí kriminologie, které pojímá recidivu tak, že recidivou je každé opětovné spáchání trestného činu, bez ohledu na to, zda byl pachatel za předcházející trestný čin souzen nebo dokonce odsouzen. Toto hledisko je podle mého názoru nejpřirozenější, ačkoli je z objektivního pohledu špatně evidovatelné a zjištěitelné. Důvodem je, že se v řadě případů může jednat o latentní či neobjasněné trestné činy, nebo o případy, kdy bylo například trestní stíhání zastaveno či nezahájen z důvodu nedostatku důkazů. Pachatel, který se dopustí recidivy z kriminologického hlediska, je pro společnost přesto nebezpečný, pokud není potrestán. Nicméně tato skutečnost nemusí být zjištěitelná.

Nejužší pohled na problematiku recidivy nabízí oproti tomu penologie. Tento vědní obor považuje za recidivistu až toho pachatele, který se minimálně podruhé ocitne

⁶⁵ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.

ve výkonu trestu odnětí svobody. Skutečnost však může být taková, že pachatel mohl být již jednou či vícekrát předtím trestán např. alternativními tresty, které nespočívají v odnětí svobody. To penologie opomíjí, z jejího pohledu na recidivu nejsou tyto skutečnosti relevantní. To však neznamená, že pachatel není pro společnost nebezpečný, zejména pokud je v budoucnu po alternativním trestu trestán opakovaně trestem odnětí svobody za další trestnou činnost. Toto pojetí recidivy je oproti kriminologickému poměrně snadno zjistitelné a evidovatelné. To je jeho velká výhoda, nicméně podle mého názoru není příliš praktické a neodráží realitu ve společnosti.

Posledním pojetím recidivy je právní pojetí, které za pravou recidivu považuje skutečnost, kdy pachatel opětovně spáchá trestný čin po právní moci rozsudku o odsouzení za předchozí trestný čin. Toto vymezení je dosti teoretické. V celé řadě případů totiž nedojde k odhalení trestného činu, nebo nedojde k odsouzení pachatele, popř. pachatel může spáchat trestný čin ještě před právní mocí rozsudku (což bývá v právní teorii označováno jako nepravá recidiva). Navzdory tomu se jeví podle mě toto pojetí recidivy vůči pachatelům spravedlivě, a to s ohledem na vliv, který má například při určování výše trestu nebo při zohledňování toho, zda se jedná o recidivu jako znak skutkové podstaty trestného činu.

4 Platná právní úprava recidivy

Mezi trestně stíhanými osobami v České republice počet recidivistů stále roste. Od roku 2003 neklesl počet každoročně Policií ČR stíhaných a vyšetřovaných osob pod 50 tisíc. Podíl recidivistů na všech stíhaných osobách se zvyšuje. V roce 1997 činili recidivisté 28,5 % na všech stíhaných osobách. V roce 2010 již 47,5 %.⁶⁶ Přesto jsou k dispozici pouze dílčí poznatky, a to především díky práci vědecko-výzkumných pracovníků Institutu pro kriminologii a sociální prevenci (IKSP) v Praze.

4.1 Recidiva v obecné části trestního zákoníku

Recidiva má v platném trestním zákoníku mnoho relevancí: zakládá přitěžující okolnost, zvláště přitěžující okolnost, je určující pro povahu a závažnost spáchaného trestného činu, pro možnosti nápravy pachatele, jakož i pro zařazování odsouzených do jednotlivých typů věznic.⁶⁷ V této kapitole se zaměřím na některé z uvedených aspektů, které jsou upraveny v obecné části trestního zákoníku.

Podle § 39 trestního zákoníku se při stanovení druhu trestu a jeho výměry přihlédne k polehčujícím a přitěžujícím okolnostem, které jsou upraveny v § 41 a 42.⁶⁸ Z pohledu recidivy, která je chápána jako obecně přitěžující okolnost, se tak při ukládání trestu a stanovení druhu trestu a jeho výše zaměřím na okolnosti obecně přitěžující, které jsou upraveny v § 42 trestního zákoníku.

Na hmotněprávní úpravu obsaženou v ustanovení § 39 trestního zákoníku navazuje novela ustanovení § 125 odst. 1 trestního řádu, která byla provedena zákonem č. 41/2009 Sb.. Touto novelou byly doplněny nové požadavky na odůvodnění rozsudku v otázce trestu. Při odůvodnění uloženého trestu je soud povinen uvést, jakými úvahami byl veden při ukládání trestu, jak posoudil povahu a závažnost trestného činu z hlediska významu konkrétního chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobu provedení činu a jeho následků, okolností, za kterých byl čin spáchán, osoby pachatele, míry jeho

⁶⁶ Marešová, A. a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, s. 247. ISBN 978-80-7338-119-6.

⁶⁷ CHROMÝ, J. K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2009, č. 11.

⁶⁸ § 39 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

zavinění a jeho pohnutky, záměru nebo cíle, jakož i polehčujících a přitěžujících okolností, doby, která uplynula od spáchání trestného činu, případné změny situace a délky trestního řízení, trvalo-li nepřiměřeně dlouhou dobu. Současně soud zvažuje složitost věci, postup orgánů činných v trestním řízení, význam řízení pro pachatele a jeho chování, kterým přispěl k průtahům v řízení. Soud též uvede, jak přihlédl k osobním, rodinným, majetkovým a jiným poměrům pachatele, k jeho dosavadnímu způsobu života, k chování pachatele po činu, zejména k jeho případné snaze nahradit škodu či jiné škodlivé následky činu, a pokud byl označen jako spolupracující obviněný též k tomu, jak významným způsobem přispěl k objasnění zvláště závažného zločinu spáchaného členy organizované skupiny nebo ve prospěch organizované zločinecké skupiny nebo pomohl zabránit pokusu nebo dokonání takového trestného činu.⁶⁹

V souvislosti s recidivou je tedy soudce v rozsudku povinen odůvodnit, jakým způsobem se s recidivou vypořádal především v rámci rozhodování o trestu a jeho výši. Vedle samotné recidivy je však soudce povinen se vypořádat s celou řadou dalších výše uvedených aspektů. Některé však s recidivou velmi často souvisí, neboť například osobní poměry pachatele jsou často důvodem, které pachatele vedou k recidivě trestné činnosti. V rámci dosavadního života pachatele by pak mělo být zohledněno, pokud pachatel byl již v minulosti trestán apod. Ať tedy soudce rozhodne v konkrétním případě jakkoli, je vždy povinen se vypořádat v odůvodnění rozsudku nejen s recidivou, ale i s dalšími charakteristickými znaky konkrétního trestného činu.

V § 42 trestního zákoníku jsou pak vypočteny přitěžující okolnosti, mezi které patří podle českého trestního práva i recidiva. Recidiva je považována za obecně přitěžující okolnost.⁷⁰

§ 42 trestního zákoníku stanoví, že „Soud jako k přitěžující okolnosti přihlédne zejména k tomu, že pachatel byl již pro trestný čin odsouzen; soud je oprávněn podle povahy předchozího odsouzení nepokládat tuto okolnost za přitěžující, zejména s ohledem na význam chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsob provedení činu

⁶⁹ PÚRY, F. Některé změny v ukládání trestů podle nového trestního zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2010, č. 1.

⁷⁰ JELÍNEK, J. *Trestní právo hmotné, obecná část, zvláštní část*. 2. vyd. Praha: Leges, 2010, s. 416-417.

a jeho následky, okolnosti, za kterých byl čin spáchán, osobu pachatele, míru jeho zavinění, jeho pohnutku a dobu, která uplynula od posledního odsouzení, a jde-li o pachatele trestného činu, který byl spáchán ve stavu vyvolaném duševní poruchou, anebo o pachatele, který se oddává zneužívání návykové látky a spáchal trestný čin pod jejím vlivem nebo v souvislosti s jejím zneužíváním, také tehdy, započal-li léčení nebo učinil jiná potřebná opatření k jeho zahájení.“⁷¹

Jak jsem uvedl v úvodu této kapitoly, je to právě skutečnost, že pachatel byl již pro trestný čin odsouzen, která zakládá základní znak recidivy. Za přitěžující okolnost ve smyslu § 42 písm. p trestního zákoníku se zásadně považuje nejen recidiva speciální, případně druhová, ale i recidiva obecná. Za určitých předpokladů i obecná recidiva svědčí o antisociálním zaměření pachatele proti určitým společenským zájmům, případně o jeho celkově záporném vztahu ke společnosti a jejím hodnotám. Není přitom rozhodné, zda byl takový pachatel odsouzen pro totožný trestný čin neboho různé trestné činy. Není dokonce ani rozhodné, zda byl pachatel například poprvé odsouzen za úmyslný trestný čin a podruhé za nedbalostní nebo obráceně.⁷² V každém případě je pachatel podle § 42 písmene p) trestního zákoníku považován za recidivistu, se všemi důsledky, které s sebou nese skutečnost, že pachatel naplnil zákonný znak recidivy.

V této souvislosti musím zmínit skutečnost, že soud je v konkrétních případech oprávněn nepovažovat takovou skutečnost za přitěžující. To může být v odůvodněných případech důvodem pro to, aby pachatel, který spáchal nejprve úmyslný trestný čin a po delší době se dopustil nedbalostního trestného činu, nebyl v konkrétním případě posuzován jako recidivista. Záleží vždy však na skutkových okolnostech a na posouzení soudu, zda bude takovou situaci posuzovat jako recidivu či nikoli, a zda ji tedy zohlední při ukládání trestu. Soud přitom podle výše citovaného ustanovení přihlédne k vlastnostem osoby pachatele, k charakteru jednotlivých spáchaných trestných činů, dále také k době, která mezi jednotlivými trestnými činy uplynula, resp. k době, která uplynula od posledního odsouzení.

⁷¹ § 42 písm. p zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

⁷² VEJTBĚROVÁ, A. Kriminální recidiva v novém trestním zákoníku. *SVOC* [online]. 2011 [cit. 2013-03-21]. Dostupné z: <http://svoc.prf.cuni.cz/sources/4/12/90.pdf>.

Trestní zákoník také umožňuje, aby soud nepřihlížel k recidivě v případech, kdy se jedná o pachatele trestného činu, který byl spáchán ve stavu vyvolaném duševní poruchou, anebo o pachatele, který se zneužívá návykové látky, přičemž takový pachatel spáchal trestný čin pod jejich vlivem nebo v souvislosti s jejich zneužíváním. V těchto případech soud k recidivě jako přitěžující okolnosti nepřihlédne za kumulativní podmínky, že takový pachatel započal léčení nebo učinil jiná potřebná opatření k zahájení léčení.⁷³ Možnost soudu v takovém případě odhlédnout od předchozího odsouzení je tedy podmíněna změněným duševním stavem pachatele nebo jeho drogovou závislostí a současně požadovaným kladným vztahem pachatele k opatřením, která povedou k jeho vyvedení z takového stavu, tedy například k zahájení léčení.⁷⁴

Recidiva jako obecně přitěžující okolnost je tedy v současné právní úpravě konstruována fakultativně, neboť platí, že soud je oprávněn podle povahy předchozího odsouzení nepokládat tuto okolnost za přitěžující.⁷⁵

Z výše uvedeného však také vyplývá, že současná právní úprava dává poměrně široké možnosti pro soudcovskou individualizaci trestů a jejich délky a ponechává z velké části na rozhodnutí soudu, kdy se pravidla vztahující se k recidivě jako k obecně přitěžující okolnosti použijí.

Vedle obecné přitěžující okolnosti, je v trestním zákoníku recidiva upravena také jako okolnost podmiňující mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody. Ačkoli současný trestní zákoník neobsahuje právní úpravu zvlášť nebezpečné recidivy, je okolnost podmiňující mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody do jisté míry její náhradou. Mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody je upraveno v § 59 trestního zákoníku.

§ 59 trestního zákoníku stanoví, že „pachateli, který znovu spáchal zvlášť závažný zločin, ač již byl pro takový nebo jiný zvlášť závažný zločin potrestán, může soud uložit trest v horní polovině trestní sazby odnětí svobody stanovené v trestním

⁷³ VEJBEŘOVÁ, A. Kriminální recidiva v novém trestním zákoníku. *SVOC* [online]. 2011 [cit. 2013-03-21]. Dostupné z: <http://svoc.prf.cuni.cz/sources/4/12/90.pdf>.

⁷⁴ CHROMÝ, J. K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2009, č. 11.

⁷⁵ CHROMÝ, J. K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2009, č. 11.

zákoně, jejíž horní hranice se zvyšuje o jednu třetinu, jestliže závažnost zvláště závažného zločinu je vzhledem k takové recidivě a ostatním okolnostem případu vysoká nebo možnost nápravy pachatele je ztížena.⁷⁶

Jedná se přitom o hlediska, která trestní zákoník stanoví alternativně. K tomu aby bylo možné využít mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody. Postačuje, když soud shledá existenci alespoň jednoho z výše uvedených hledisek, není vůbec nutné, aby existoval všechny kumulativně.⁷⁷

Podmínkou je, že pachatel byl za předchozí zvláště závažný zločin také potrestán, tj. z tohoto pohledu se nevyžaduje jen pravomocný odsuzující rozsudek, ale přímo vykonání alespoň části trestu. Potrestáním se totiž rozumí právě alespoň částečné vykonání trestu uloženého za zvláště závažný zločin v minulosti, pokud s jeho vykonáním není spojena zákonná fikce, že se na pachatele hledí, jako by nebyl odsouzen, nebo jestliže odsouzení k takovému trestu již nebylo zahazeno.⁷⁸

Opětovným spáchaným zvláště závažným zločinem rozumíme v souladu s § 111 trestního zákoníku také pokus takového zločinu nebo přípravu k takovému zločinu za předpokladu, že taková příprava je trestná. Zároveň však musí být naplněna jedna z materiálních podmínek uvedených v § 59 odst. 1 trestního zákoníku, tj. v daném případě zejména zda závažnost takového zvláště závažného zločinu spáchaného ve stadiu přípravy nebo pokusu je vysoká.⁷⁹

Toto ustanovení umožňuje soudu potrestat přísněji pachatele zvláště závažného zločinu, který se takového zločinu dopustil opakovaně. V § 59 odst. 2 trestního zákoníku je pak stanoveno, že v těchto případech je možné překročit horní hranici trestní sazby, která činí za normálních okolností dvacet let. V zákoně je výslovně uvedeno, že „*horní hranice trestní sazby trestu odnětí svobody může po zvýšení podle*

⁷⁶ § 59 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

⁷⁷ VEJBĚROVÁ, A. Kriminální recidiva v novém trestním zákoníku. *SVOČ* [online]. 2011 [cit. 2013-03-21]. Dostupné z: <http://svoc.prf.cuni.cz/sources/4/12/90.pdf>.

⁷⁸ VEJBĚROVÁ, A. Kriminální recidiva v novém trestním zákoníku. *SVOČ* [online]. 2011 [cit. 2013-03-21]. Dostupné z: <http://svoc.prf.cuni.cz/sources/4/12/90.pdf>.

⁷⁹ VEJBĚROVÁ, A. Kriminální recidiva v novém trestním zákoníku. *SVOČ* [online]. 2011 [cit. 2013-03-21]. Dostupné z: <http://svoc.prf.cuni.cz/sources/4/12/90.pdf>.

odstavce 1 převyšovat dvacet let. Při ukládání výjimečného trestu odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let nesmí horní hranice převyšovat třicet let.“⁸⁰

Na druhou stranu však v případech, kdy opakované páchaní trestných činů nezvyšuje podstatně stupeň společenské nebezpečnosti trestného činu, nelze nalézt racionální důvod, proč by opakované trestné jednání mělo být postihováno zvlášť zostřenou trestní sazbou. Tento závěr potvrdil i rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 8 Tdo 33/2012, ze dne 22.2.2012. Nejvyšší soud ČR jinak dovedl, že ustanovení § 59 bylo v trestním zákoníku (zákonu č. 40/2009 Sb.) nově koncipováno, a na rozdíl od ustanovení § 41 a 42 trestního zákona (tj. trestního zákona č. 140/1961 Sb.) o zvlášť nebezpečné recidivě, vymezeno jen jako mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody, aniž by se jakkoli promítalo do výroku o vině. Podstatnou odchylkou od dřívější úpravy je, že zvýšení horní hranice příslušné zákonné sazby trestu odnětí svobody a uložení trestu odnětí svobody v horní polovině takto zvýšené trestní sazby není ani za splnění všech zákonných podmínek obligatorní, ale vždy je tato otázka ponechána na úvaze soudu. Zvýšení trestní sazby není spojeno se žádným zvláštním označením pachatele, které by bylo otázkou viny a součástí výroku o vině rozsudku, ale vždy se týká jen podmínek pro ukládání trestu (další změnu spočívající v tom, že horní hranice trestní sazby trestu odnětí svobody po uvedeném zvýšení může převyšovat dvacet let, obsahuje § 59 odst. 2 trestního zákoníku).⁸¹

Podmínka umožňující mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody podle § 59 odst. 1 trestního zákoníku pachateli, který znovu spáchal zvlášť závažný zločin, ač již byl pro takový nebo jiný zvlášť závažný zločin v minulosti potrestán, může být naplněna i v případě, jestliže pachatel byl dříve (za účinnosti trestního zákona z roku 1961) potrestán za zvlášť závažný úmyslný trestný čin ve smyslu § 41 odst. 2 trestního zákona. To platí ovšem jen tehdy, pokud byl pachatel dříve potrestán pro trestný čin, na který trestní zákon stanovil trest odnětí svobody, jehož horní hranice trestní sazby činila nejméně

⁸⁰ § 59 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

⁸¹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 8 Tdo 33/2012, ze dne 22.2.2012.

deset let, neboť jen takový zvlášť závažný úmyslný trestný čin odpovídá definici zvlášť závažného zločinu podle § 14 odst. 3.⁸²

Recidiva pachatele bude podle Nejvyššího soud ČR odůvodňovat závěr o vysoké závažnosti zvlášť závažného zločinu, o kterém soud rozhoduje, především v případě poměrně krátké doby, která uplynula od výkonu dříve uloženého trestu odnětí svobody, spáchal-li pachatel již v minulosti zvlášť závažný zločin, jehož závažnost byla velmi vysoká nebo vysoká, byl-li předchozím odsuzujícím rozhodnutím uložen pachateli citelnější (delší) nepodmíněný trest odnětí svobody, spáchal-li pachatel další zvlášť závažný zločin dokonce ve zkušební době po podmíněném propuštění z výkonu dříve uloženého trestu odnětí svobody, spáchal-li pachatel po předchozím potrestání více zvlášť závažných zločinů v souběhu, za které je nyní souzen, atd.⁸³

Rozhodné ze všech uvedených hledisek je, že mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody podle § 59 odst. 1 trestního zákoníku je fakultativní, a proto tedy zcela záleží jen na uvážení soudu, který podle něj může, ale nemusí postupovat, pokud považuje za dostatečnou výši horní hranice sazby trestu odnětí svobody za spáchaný zvlášť závažný zločin, podle které ukládá trest odnětí svobody, a to i bez jejího zvýšení. Proto je pouze na úvaze soudu, zda bude podmínky § 59 odst. 1 trestního zákoníku v konkrétním případě aplikovat či nikoliv. K uložení trestu za podmínek § 59 odst. 1 trestního zákoníku u osoby, která znovu spáchala zvlášť závažný zločin, nepřistoupí v případech, když postačí uložení trestu odnětí svobody na samé horní hranici jeho nezvýšené sazby, které zcela vystihuje závažnost a škodlivost projednávaného činu.⁸⁴

Recidiva má svoji relevanci i v případě zařazování odsouzeného k výkonu trestu odnětí svobody do určitého typu věznice. Pravidla jsou obsažena v § 56 odst. 2 trestního zákoníku.

Trestní zákoník stanoví, že *„soud zpravidla zařadí do věznice s dohledem pachatele, kterému byl uložen trest za přečin spáchaný z nedbalosti a který dosud nebyl*

⁸² Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 8 Tdo 33/2012, ze dne 22.2.2012.

⁸³ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 8 Tdo 33/2012, ze dne 22.2.2012.

⁸⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 8 Tdo 33/2012, ze dne 22.2.2012.

ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin,⁸⁵ (v případě zařazení pachatele do věznice s dohledem se tedy obvykle nejedná o pachatele recidivistu, popř. se může jednat o recidivistu, který se opakovaně dopustil nedbalostního trestného činu).

Do věznice s dozorem soud obvykle zařadí „pachatele, kterému byl uložen trest za přečin spáchaný z nedbalosti a který již byl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin, nebo pachatele, kterému byl uložen trest za úmyslný trestný čin ve výměře nepřevyšující tři léta a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin,⁸⁶ (do věznice s dozorem bývají tedy obvykle řazeni prvopachatelé nebo recidivisté, kteří se dopustili méně závažných trestných činů).

Do věznice s ostrahou zařadí soud „pachatele, kterému byl trest uložen za úmyslný trestný čin a nejsou zároveň splněny podmínky pro umístění do věznice s dozorem nebo se zvýšenou ostrahou, a pachatele, který byl odsouzen pro přečin spáchaný z nedbalosti a nebyl zařazen do výkonu trestu odnětí svobody do věznice s dohledem nebo s dozorem.⁸⁷

Do věznice se „zvýšenou ostrahou pak soud obvykle zařadí pachatele, kterému byl uložen výjimečný trest, kterému byl uložen trest odnětí svobody za trestný čin spáchaný ve prospěch organizované zločinecké skupiny, kterému byl za zvlášť závažný zločin uložen trest odnětí svobody ve výměře nejméně osmi let, nebo který byl odsouzen za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchl z vazby nebo z výkonu trestu.⁸⁸ Do tohoto typu věznic tedy bývají zařazeni zejména prvopachatelé velmi závažných trestných činů, ale také recidivisté, kteří se opakovaně dopustili závažného trestného činu.

4.2 Recidiva ve zvláštní části trestního zákoníku

V naprosté většině případů není v současnosti recidiva součástí jednotlivých skutkových podstat trestných činů. Z tohoto pravidla existují určité výjimky, jde o

⁸⁵ § 56 odst. 2 písm. a zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

⁸⁶ § 56 odst. 2 písm. b zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

⁸⁷ § 56 odst. 2 písm. c zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

⁸⁸ § 56 odst. 2 písm. d zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

případy, kdy je upravena recidiva speciální, tedy recidiva, kdy se pachatel opakovaně dopustí trestného činu stejného druhu.⁸⁹

Výjimkou z tohoto pravidla je například trestný čin krádeže, který je upraven v § 205 trestního zákoníku. Konkrétně skutková podstata krádeže podle § 205 odst. 2 výslovně obsahuje recidivu jako znak skutkové podstaty, která podmiňuje použití vyšší trestní sazby než v případě krádeže podle § 205 odst. 1, kde recidiva není znakem skutkové podstaty trestného činu.⁹⁰

V souvislosti s recidivou trestného činu krádeže trestní zákoník stanoví, že „kdo si přisvojí cizí věc tím, že se jí zmocní, a byl za takový čin v posledních třech letech odsouzen nebo potrestán, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.“⁹¹ Recidiva je zde tedy okolností, která podmiňuje použití vyšší trestní sazby, neboť ve skutkové podstatě trestného činu krádeže podle § 205 odst. 1 je možné uložit trest odnětí svobody maximálně na 2 roky.⁹²

V souvislosti s trestným činem krádeže je však obvykle dovozováno, že recidiva není znakem kvalifikované skutkové podstaty krádeže, ale že se jedná o dvě základní skutkové podstaty, přičemž v té, kde je znakem skutkové podstaty recidiva, je stanovena vyšší trestní sazba.⁹³ Nicméně někteří autoři zastávají názor, že se jedná o kvalifikovanou skutkovou podstatu. Já budu dále vycházet z toho, že v případě trestného činu krádeže je recidiva znakem jedné ze dvou základních skutkových podstat.⁹⁴

Stejným způsobem jako u krádeže je recidiva zakotvena také ve skutkové podstatě trestného činu zpronevěry podle § 206 odst. 2 trestního zákoníku. Praktiky totožně jako u krádeže trestní zákoník stanoví, že „*odnětím svobody na šest měsíců až*

⁸⁹ VEJBĚROVÁ, A. Kriminální recidiva v novém trestním zákoníku. *SVOČ* [online]. 2011 [cit. 2013-03-21]. Dostupné z: <http://svoc.prf.cuni.cz/sources/4/12/90.pdf>.

⁹⁰ CHROMÝ, J. K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2009, č. 11.

⁹¹ § 205 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

⁹² § 205 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

⁹³ VANTUCH, P. K trestným činům proti majetku v novém trestním zákoníku (1. část). *Právní rádce* [online]. 2011 [cit. 2013-03-20]. Dostupné z: http://pravnicaradce.ihned.cz/c4-10066260-51333990-F00000_detail-k-trestnym-cinum-proti-majetku-v-novem-trestnim-zakoniku-1-cast.

⁹⁴ VEJBĚROVÁ, A. Kriminální recidiva v novém trestním zákoníku. *SVOČ* [online]. 2011 [cit. 2013-03-21]. Dostupné z: <http://svoc.prf.cuni.cz/sources/4/12/90.pdf>.

*tři léta bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 a byl-li za takový čin v posledních třech letech odsouzen nebo potrestán.*⁹⁵

Opět se tedy jedná o dvě základní skutkové podstaty, kde v případě, že je znakem skutkové podstaty recidiva, je stanovena vyšší trestní sazba. Důležité je uvědomit si, že pro použití vyšší trestní sazby má význam nejen, aby se jednalo o recidivu, tedy aby se pachatel takového trestného činu dopustil opětovně po právní moci rozsudku za předešlé odsouzení za takový trestný čin, ale i to, aby k opětovnému spáchání stejného trestného činu došlo do tří let od posledního odsouzení nebo potrestání pachatele za tentýž trestný čin. Za těchto okolností se tedy jedná o speciální recidivu, která je navíc časově omezena na tři roky od posledního odsouzení, což je jejím specifikem.

Vedle výše uvedených trestných činů lze podobnou konstrukci, která podmiňuje vyšší trestní sazbu v případě recidivy, najít i u dalších trestných činů. Je tomu v trestním zákoníku například u trestného činu pojistného podvodu podle § 210 odst. 3, trestného činu úvěrového podvodu podle § 211 odst. 3, trestného činu dotačního podvodu podle § 212 odst. 3, trestného činu provozování nepoctivých her a sázek podle § 213 odst. 2, trestného činu zanedbání povinné výživy podle § 196 odst. 3 písm. b), trestného činu poškozování spotřebitele podle § 253 odst. 2 písm. c), trestného činu ohrožení pod vlivem návykové látky podle § 274 odst. 2 písm. c), trestného činu nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy podle § 283 odst. 2 písm. b), trestného činu pytláctví podle § 304 odst. 2 písm. e) a trestného činu týrání zvířat podle § 302 odst. 2 písm. a).⁹⁶ Na rozdíl od trestného činu krádeže, kde je recidiva znakem základní skutkové podstaty je u ostatních výše uvedených trestných činů recidiva znakem kvalifikované skutkové podstaty.⁹⁷

K trestným činům, kdy je znakem kvalifikované skutkové podstaty, že pachatel se trestného činu opakovaně dopustil, přičemž za tentýž trestný čin byl v posledních

⁹⁵ § 206 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

⁹⁶ CHROMÝ, J. K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2009, č. 11.

⁹⁷ VEJBĚROVÁ, A. Kriminální recidiva v novém trestním zákoníku. *SVOČ* [online]. 2011 [cit. 2013-03-21]. Dostupné z: <http://svoc.prf.cuni.cz/sources/4/12/90.pdf>.

třech letech odsouzen nebo potrestán, patří i trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 196 trestního zákoníku.⁹⁸

K recidivě trestnému činu zanedbání povinné výživy, která je znakem kvalifikované skutkové podstaty tohoto trestného činu se v minulosti rovněž vyjadřoval Nejvyšší soud ČR, a to v rozsudku ze dne 16. 5. 2012, sp. zn. 8 Tz 41/2012. Podle tohoto rozsudku je „*podmínku recidivy u trestného činu zanedbání povinné výživy podle § 196 odst. 3 písm. b) tr. zákoníku třeba hodnotit ex nunc, tj. v době rozhodování o vině. Proto pokud obviněný trest obecně prospěšných prací uložený mu v rámci odsouzení, které by jinak zakládalo zpětnost ve smyslu ustanovení § 196 odst. 3 písm. b) tr. zákoníku, již vykonal, nemohlo toto odsouzení v okamžiku rozhodování zpětnost zakládat, neboť podle § 65 odst. 4 tr. zákoníku platí, že na pachatele, kterému byl uložen trest obecně prospěšných prací, se hledí, jako by nebyl odsouzen, jakmile byl trest vykonán.*“⁹⁹

Z výše uvedeného vyplývá, že se tedy nemůže jednat o recidivu a tudíž pachatel nemohl naplnit kvalifikovanou skutkovou podstatu tohoto trestného činu, pokud byl za předchozí trestný čin uložen alternativní trest, jakým jsou například obecně prospěšné práce, který již byl vykonán. Podmínkou (která v případě obecně prospěšných prací je splněna) je, aby se na pachatele po vykonání trestu podle zákona hledělo jako by nebyl nikdy odsouzen. V takovém případě pak neplatí podmínka tří let, neboť již vykonáním celého trestu se na pachatele hledí jako by nebyl odsouzen a tudíž se pachatel nemůže dopouštět recidivy trestného činu, což vede k tomu, že po vykonání trestu již nezmůže naplnit kvalifikovanou skutkovou podstatu spočívající v recidivě. Toto pravidlo se uplatní nejen u trestného činu zanedbání povinné výživy, kterým se zabýval Nejvyšší soud, ale u všech výše uvedených trestných činů, u kterých je podmínkou recidivy, že pachatel byl za stejný trestný čin v posledních třech letech odsouzen nebo potrestán. V případě, kdy byl pachatel odsouzen a potrestán alternativním trestem, u kterého se ihned po jeho výkonu na pachatele hledí jako by nebyl odsouzen, nelze v případě, že se

⁹⁸ § 196 odst. 3 písm. h zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

⁹⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 5. 2012, sp. zn. 8 Tz 41/2012.

pachatel tohoto trestného činu opětovně dopustí jeho čin kvalifikovat jako recidivu, pokud pachatel již trest vykonal.

Vedle výše uvedených trestných činů, jejichž společným znakem je časové omezení recidivy, najdeme v současném trestním zákoníku také právní úpravu recidivy v rámci jednotlivých skutkových podstat trestných činů, kde není zakotveno žádné časové omezení. Postačuje tedy, že pachatel opětovně spáchá stejný trestný čin, nezáleží přitom, kdy jej spáchá. V tomto případě jsou prostřednictvím výrazu *opětovně* konstruovány kvalifikované skutkové podstaty.¹⁰⁰

Příkladem trestného činu, u kterého je znakem kvalifikované skutkové podstaty, že pachatel takový trestný čin spáchal *opětovně*, je např. trestný čin vraždy. Podle § 140 odst. 3 písm. h bude odnětím svobody na patnáct až dvacet let nebo výjimečným trestem bude pachatel potrestán, pokud *opětovně* jiného úmyslně usmrtí.¹⁰¹

Vedle výše uvedeného trestného činu vraždy, který byl uveden jako příklad konstrukce kvalifikované skutkové podstaty, která spočívá ve speciální recidivě, je v trestním zákoníku podobně konstruována skutková podstaty další 24 trestných činů, přičemž jako příklad lze uvést třeba trestný čin prostituce ohrožující mravní vývoj dětí podle § 190 odst. 3 písm. b), trestný čin neoprávněného nakládání s odpady podle § 298 odst. 3 písm. c) nebo třeba trestný čin výtržnictví podle § 358 odst. 2 písm. a).¹⁰²

V případě těchto trestných činů je speciální recidiva znakem kvalifikované skutkové podstaty vždy, není nijak omezena časově, jako tomu bylo u předcházející skupiny trestných činů, kde časová podmínka, aby se jednalo o recidivu, jako znak skutkové podstaty činila tři roky.

Pro úplnost ještě uvádím, že pokud je recidiva znakem skutkové podstaty (ať již základní nebo kvalifikované), nelze ji již pachateli přičítat jako obecně přitěžující okolnost podle § 42 trestního zákoníku.

¹⁰⁰ VEJBĚROVÁ, A. Kriminální recidiva v novém trestním zákoníku. *SVOČ* [online]. 2011 [cit. 2013-03-21]. Dostupné z: <http://svoc.prf.cuni.cz/sources/4/12/90.pdf>.

¹⁰¹ § 140 odst. 3 písm. h zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

¹⁰² CHROMÝ, J. K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2009, č. 11.

4.3 Shrnutí

V platném trestním zákoníku ČR je recidiva upravena dosti nesystematicky, a to jednak v části obecné a jednak v části zvláštní u jednotlivých trestných činů.

V obecné části trestního zákoníku je recidiva jednak obecnou přitěžující okolností, dále také okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby a rovněž má vliv na zařazení odsouzeného pachatele do určitého typu věznice za účelem výkonu trestu odnětí svobody. Při samotném stanovení výše s druhu trestu se pak přihlíží k polehčujícím a přitěžujícím okolnostem, mezi které recidiva patří, takže recidiva může mít vliv i na druh a výši trestu.

Ve zvláštní části trestního zákoníku je recidiva upravena v celé řadě skutkových podstat jednotlivých trestných činů, přičemž je upravena v zásadě dvojím způsobem. V prvním případě je obvykle znakem kvalifikované skutkové podstaty (kromě trestného činu krádeže), že pachatel se dopustí trestného činu, přičemž za takový trestný čin byl již posledních třech letech odsouzen nebo potrestán. V takovém případě zákon zakotvuje vyšší trestní sazbu pro pachatele-recidivistu. Příkladem je třeba trestný čin krádeže, zpronevěry nebo podvodu. Druhou možností, jak je ve zvláštní části trestního zákoníku zakotvena recidiva u jednotlivých skutkových podstat je situace kdy je znakem kvalifikované skutkové podstaty, že se pachatel stejného trestného činu dopustí opětovně, přičemž zde není stanoveno žádné časové omezení. Příkladem takového trestného činu je třeba vražda.

5 Vybrané poznatky spojené s problematikou recidivy

Recidiva je pro společnost velmi nežádoucím a negativním jevem, neboť pokud pachatel, který byl již jednou trestán, spáchá opětovně trestný čin, je otázkou, zda je reálně možné takového pachatele trestné činnosti napravit a přivést k řádnému životu. Je totiž velice pravděpodobné, že dříve uložený trest nesplnil v případě konkrétního pachatele, (podíl recidivistů v celkovém počtu trestně stíhaných osob se v současnosti pohybuje od 30 % do 60 %, a to v závislosti na tom, o jaký druh trestné činnosti jde.¹⁰³) který se později dopustil dalšího trestného činu svůj účel.¹⁰⁴

5.1 Osobnost pachatele

Chceme-li ve společnosti předcházet recidivě trestné činnosti, musíme se zaměřit zejména na osobnost pachatele, neboť právě osobnost recidivního pachatele se vyznačuje určitými specifiky. Jeho osobnost charakterizuje především to, že předchozí potrestání nebylo natolik účinné, aby se napravit a zanechal páčání trestné činnosti.¹⁰⁵ Osobnost recidivního pachatele bývá zkoumána z různých hledisek – kriminologického, penologického, forenzně psychiatrického, psychologického či sociologického.

Zkoumání osobnosti pachatele recidivisty nutně musí vycházet ze zkoumání osobnosti pachatele jako takové. Podle Suchého „*Osobnost pachatele recidivisty ve srovnání s osobností pachatele nerecidivisty je charakterizována rozvinutějším komplexem sociálně a psychologicky negativních vlastností a jejich intenzivnějším vzájemným působením a v důsledku toho, větší pohotovostí spáchat trestný čin.*“¹⁰⁶ A jak zmiňuje Čírtková, „*pojem osobnosti nahradil dříve používaný pojem duše. Označuje celek duševního života jedince.*“¹⁰⁷

¹⁰³ Recidiva. *Epravo.cz* [online]. 2002 [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/recidiva-17958.html>.

¹⁰⁴ JELÍNEK, J. *Trestní právo hmotné, obecná část, zvláštní část*. 2. vyd. Praha: Leges, 2010, s. 416.

¹⁰⁵ SUCHÝ, O.: *Osobnost pachatele*. Praha: Výzkumný ústav kriminologický, 1985, s. 89.

¹⁰⁶ SUCHÝ, O.: *Příčiny a prevence recidivy*. Praha: Výzkumný ústav kriminologický, 1983, s. 35.

¹⁰⁷ ČÍRTKOVÁ, L.: *Policejní psychologie*. 3. vydání. Praha: Portál, 2000, s. 57.

V souvislosti s osobností pachatele se psychologie zajímá o dvě otázky. Jak dospívá jedinec ke kriminálnímu jednání, tj. jaké duševní pochody a vlastnosti uvozují trestnou činnost, udržují ji v chodu a vtiskují jí její konkrétní podobu. Druhá otázka směřuje ke zjištění, zda se pachatelé vyznačují určitými psychickými zvláštnostmi, které je odlišují od „normálních“ jedinců.

Odborníci se mnohdy shodli, že nesporný vliv na chování recidivisty mají např. psychopatie. Podle novějších směrů v psychiatrii není psychopatie považována za duševní chorobu. Jedná se pouze o povahovou úchylku, kdy nějaký povahový rys je neúměrně výrazný. Druhou častou úchylkou je naopak pasivní založení, nedostatek ambice, neschopnost vyrovnat se s životními zátěžovými situacemi. Pro obě tyto skupiny je ovšem charakteristický výrazný egocentrismus a introvertní sklony. Mezi recidivisty je velké procento alkoholiků. Alkohol totiž umocňuje jejich agresivní a antisociální jednání a odstraňuje případné zábrany.

Často se proto vyskytují výzkumy změřené především na kriminální specializace pachatelů – recidivistů.

Japonský kriminolog Yoshimasu rozlišoval:

- „monotropní recidivu, kdy pachatel opakovaně páchá tentýž delikt, např. loupež,

- holotropní recidivu, kdy pachatel páchá několik stejnorodých trestných činů, např. násilných (loupež, vraždu, ublížení na zdraví),

- ditropní nebo amfitropní recidivu, kdy pachatel páchá trestné činy ze dvou skupin trestné činnosti, např. majetkové a násilné (krádeže a vraždy),

- polytropní recidivu, kdy se pachatel dopouští trestných činů spadajících do více než dvou kategorií“.¹⁰⁸

Můžeme říci, že již výzkumy z přelomu 19. a 20. století prokázaly, že lidský jedinec v podobě tzv. rozeného zločince neexistuje. Profesorka práva Válková v publikaci „Základy kriminologie a trestní politiky“ zmiňuje tuto základní myšlenku

¹⁰⁸ MAREŠOVÁ, A. a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, s. 17.

francouzského soudce a filozofa Gabriela Tarde¹⁰⁹: „Možná, že se zločinec rodí, ale zcela určitě se jím stává“. („Pokud jej k tomu vedou nepříznivé podmínky jeho sociálního prostředí“, dodává Válková).¹¹⁰

5.2 Příčiny recidivy

Jak bylo zmíněno výše, u každého jedince hraje významnou roli sociální prostředí. Recidivisté zpravidla pocházejí z narušených, sociálně patologických rodin, kde o jejich výchovu nebylo dostatečně postaráno. Zpravidla tomu tak je díky alkoholismu jednoho či obou rodičů. Mnozí z nich také pocházejí z dětských domovů. Osobnost recidivních pachatelů se často vyznačuje určitou mentální poruchou už v dětství (zvýšenou agresivitou, obtížnou vychovatelností, apod.). V minulosti těchto pachatelů se pak zpravidla vyskytovaly tyto společné znaky:

závadné chování ve škole,

konfliktní vztahy mezi nimi a rodiči,

výskyt mentální choroby či kriminality v rodině,

nezaměstnanost,

nízký věk spáchání prvního trestného činu.¹¹¹

V rámci struktury osobnosti mohou dispozice k delikventnímu jednání pramenit z biologických determinant v oblasti zdravotně genetické. Jak zmiňuje Válková, tak „řada klinických studií dokazuje, že mozkové dysfunkce a patologické změny, ať již byly způsobeny chorobou (například tumorová onemocnění mozku) nebo nehodou (pády z výšek, automobilové nehody), mají relativně často za následek takové změny v chování, které posléze vyústí ve spáchání pro okolí pacienta zpravidla nepochopitelného, násilného činu. Po odléčení (odstraněním nádoru...) se chování

¹⁰⁹ Pozn. žijícího v letech 1893 – 1904.

¹¹⁰ KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 56 – 57.

¹¹¹ SUCHÝ, O.: *Osobnost pachatele*. Praha: Výzkumný ústav kriminologický, 1985, s. 111.

*pacienta nezřídka dostává zpět do „normálu“, což svědčí o předpokládané příčinné souvislosti mezi onemocněním mozku a kriminálním deliktem.*¹¹²

Recidivisté častěji než jiné osoby žijí osaměle, a to i ve věku, ve kterém si jejich vrstevníci zakládají rodiny. Mnozí z nich nemají byt, prakticky žádný osobní majetek, jsou proto bez perspektiv, odcizují se společnosti, ke které se chovají nepřátelsky.

Vážné škody způsobují recidivisté trestnou činností pod vlivem alkoholu a nealkoholových toxikomanií. Alkoholismus se vyskytuje u recidivistů samotných téměř v 50 %, často však i u jejich rodičů a sourozenců. Alkohol se může spoluúčastnit při vzniku kriminálního chování trojím způsobem.¹¹³ Zprostředkovaně působí při dlouhodobém užívání (abúzu) s rysy závislosti postupný sociální a mravní úpadek osobnosti, a tím může přispívat k rozvoji negativního chování. Bezprostředně působí tak, že během intoxikace dochází vlivem alkoholu k narušení činnosti centrálního nervového systému a tím k odtlumení chování. Konečně nelze opomenout úmyslné použití alkoholu pro jeho redukci úzkosti či strachu.¹¹⁴

Pro recidivisty je charakteristická silná orientace na kriminální subkulturu. Řadu asociálních zkušeností získávají budoucí recidivisté již v raném věku z pobytů v dětských domovech. Při pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody tak přijímají a rozvíjejí vězeňskou subkulturu. S návratností osob do těchto zařízení je zřejmé, že pobyty v nich mají převážně izolační charakter.

Suchý uvádí, že v době zpracování publikace „Příčiny a prevence recidivy“ (1983) se zhruba více než 50 % ze všech statisticky podchycených recidivistů dopouštělo nového trestného činu v době do jednoho roku po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, zbytek pak v období od jednoho roku do pěti let.¹¹⁵

¹¹² KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 66.

¹¹³ Srov. ZAPLETAL, J., a kol.: *Kriminologie*. 2. díl – zvláštní část. 2. vydání. Praha: Vydavatelství PA ČR, 1996, s. 38 – 39.

¹¹⁴ NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S.: *Psychologie v právu*. Praha: C. H. Beck, 1997, s. 41.

¹¹⁵ MAREŠOVÁ, A. a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, s. 18.

Až dosud výše uvedené poznatky vycházejí z výzkumů posledních desetiletí minulého století. Je otázkou, zda se recidivisté první dekády našeho století změnili v důsledku trestné činnosti za „kapitalismu“. Jak vyplývá z poslední výzkumné studie IKSP (2011), tak poznatky z výzkumů např. Suchého jsou i v současné době aktuální. Většina recidivistů pochází původně z úplných rodin. Jde však o rodiny disharmonické, které se později rozpadají. Často se v těchto rodinách vyskytuje tzv. kriminální infekce.

Školní vzdělání recidivistů bývá nízké. Zhruba polovina z nich má pouze ukončené základní vzdělání. Více než polovina z nich vykazuje obecně negativní vztah ke škole a vzdělání. Výrazně převládají svobodní recidivisté, příp. žijící ve svazku s partnerkou. Pokud mají děti, nezajímají se o ně a nepřispívají na jejich výživu. Kriminální kariéra je zpravidla dlouhodobého charakteru – interval mezi prvním a posledním odsouzením je více než deset let.

Mezi recidivisty převažují extroverti s cholerickým temperamentem a extrémní neurotickou tenzí. Společným znakem recidivistů je neschopnost a neochota nést důsledky svých vlastních činů – nezodpovědnost a lehkomyšlnost.

Podle nových výzkumů je prevalence poruch osobnosti ve vazbě asi 65 %, přičemž asociální poruchy osobnosti se svými 47 % představují největší podíl. Vzácněji jsou zastoupeny těžké deprese – 10 % a psychózy – 4 %. Veškeré tyto hodnoty výrazně převyšují hodnoty zaznamenané u běžné populace.¹¹⁶ Netík zmiňuje, že u kriminální populace lze nalézt následující psychické poruchy – asociální poruchu osobnosti, abúzus alkoholu a jiných návykových látek, poruchy intelektu (hraničně defektní a defektní inteligence), neurotické rysy, organické postižení centrálního nervového systému či sexuální deviace.¹¹⁷

Z výsledků výzkumu vyplývá „jakási předurčenost k životnímu selhání respondentů ovlivněná především převažujícím cholerickým temperamentem,

¹¹⁶ NEUBACHER: Násilí mezi odsouzenými. *Trestně právní revue*. Praha: C. H. Beck, 2008, č. 2, s. 43.

¹¹⁷ NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S.: *Psychologie v právu*. Praha: C. H. Beck, 1997, s. 68.

psychickou labilitou, neurotičností, asociálními postoji, nezakotveností v pracovním a osobním životě.“¹¹⁸

5.3 Prevence recidivy

Z toho, co jsem uvedl shora, plyne, že resocializace recidivistů není jednoduchá záležitost. Problém nastává již při komunikaci s nimi: „*Současní recidivisté se ve vnějších projevech chování mezi sebou navzájem i ve vztahu k autoritám příliš neomezují, jsou značně citliví na omezování svého chování, nedůtkliví, nedisciplinovaní, otevření ve svých projevech až k neomalenosti (...)*“¹¹⁹ Přitom by byla společenská adaptace recidivního pachatele nejúčinnějším prostředkem prevence recidivy.

Náprava recidivistů je nutně spojena s jednotlivými částmi systému celého trestního soudnictví. Proto mají změny v ukládání trestů v praxi vždy zásadní dopad na společnost. Souhlasím s K. Netíkem, že prevence kriminální recidivy by se měla v prvé řadě zaměřovat na vyhledávání (depistáž) rizikových rodin, v nichž vyrůstá jedinec s postupně se rozvíjející poruchou osobnosti. Takové dítě v průběhu svého vývoje projevuje poruchovost, která se projevuje zejména problémy se soustředěním a hyperkinetičností spojenými s poruchami chování. Zejména jde o krádeže, agrese proti spolužákům anebo učitelům, zvýšenou „odolností“ vůči výchově, útky z domova. Instituce pověřená prevencí kriminality by pak měla vynutit spolupráci rodiny s příslušnými odbornými pracovišti. Z praxe je však známo, že ve většině případů ani odborná intervence nemění zásadním způsobem poruchové chování dítěte.¹²⁰

Prevenci v České republice dělíme na prevenci primární, sekundární, terciální. *Prevence primární* se soustřeďuje na aktivity adresované veškerému obyvatelstvu, ať již celému státu, městu či místu, nebo některým demograficky vymezeným skupinám obyvatel (ženy, mládež, národnostní menšiny).

¹¹⁸ MAREŠOVÁ, A. a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, s. 250.

¹¹⁹ MAREŠOVÁ, A. a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, s. 252.

¹²⁰ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 347.

Další je *prevence sekundární*. Ta se zaměřuje na kriminálně rizikové skupiny, jako jsou děti bez dozoru, děti dopouštějící se záškoláctví, alkoholici, narkomany, bezdomovci aj. Může jít např. o nezaměstnané mladistvé či mladé dospělé, kterým se nedaří získat práci vzhledem k jejich nekvalifikovanosti a u kterých má preventivní význam jejich zařazení do programu profesní přípravy či škol. Sekundární prevenci představuje i práce terénních pracovníků, kteří se pohybují mezi ohroženou skupinou v jejich přirozeném prostředí (ulice, diskotéky, herny aj.).

Velmi důležitá je i *terciální prevence*, která se zaměřuje na předcházení kriminální recidivě u pachatele a viktimologické recidivě u oběti. Předpokládá tedy, že již ke spáchání trestného činu došlo.¹²¹ Je velmi důležité zaměřit se na zacházení s odsouzeným v průběhu výkonu trestu odnětí svobody, především na eliminaci nepříznivých vlivů výkonu trestu, na motivaci odsouzených ke změně chování.

U určité skupiny vysoce nebezpečných pachatelů zejména násilné či sexuální kriminality se jako dosud jediný účinný program prevence recidivního chování jeví dlouhodobá izolace od společnosti. Pro tyto pachatele by mělo být formulováno speciální ochranné opatření tzv. ochranná detence, které by mělo trvat tak dlouho, dokud nesplní svůj účel. Isolace by měla být nařízena ihned po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a měla by být vykonávána ve speciálním, přísně střeženém ústavu.¹²²

Je také nutné, aby trestní zákon reagoval na aktuální problémy ve společnosti, aby společnost tyto normy znala a mohla je tak dodržovat. Je také potřebné, aby činnost orgánů činných v trestním řízení probíhala v souladu s trestním řádem a aby probíhala rychle. Jen včasně uložený trest po spáchání trestného činu může plnit svou výchovnou funkci. Je také nutné, aby soudy při rozhodování o trestu rozhodly také o ochranném léčení tam, kde je to namístě.

Důležitým faktorem v prevenci recidivy v oblasti trestního práva je jeho účinnost. Je nutné, aby trestní zákon reagoval na aktuální problémy společnosti, aby

¹²¹ NOVOTNÝ, O., DOLENSKÝ, A., JELÍNEK, J., VANDUCHOVÁ, M.: *Trestní právo hmotné – I. Obecná část*. Praha: ASPI Publishing, 2003, s. 191 – 193.

¹²² KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 348.

společnost tyto normy znala a mohla je udržovat. V oblasti penitenciární péče by bylo vhodné realizovat možnost výkonu ochranného léčení přímo ve věznicích.

Velkým penitenciárním problémem je negativní působení výkonu trestu odnětí svobody na některé jedince. Sociální prostředí ve výkonu trestu odnětí svobody tvoří především společenství odsouzených, tj. jedinců kriminálně narušených. Toto seskupování jedinců ve výkonu trestu odnětí svobody vytváří možnost vzájemného negativního ovlivňování odsouzených a může vést k posilování protispolečenských postojů. Stupeň adaptace na vězeňskou subkulturu a utvrzení ve zločineckých sklonech souvisí s délkou trestu odnětí svobody. Způsob, který by minimalizoval vliv vězeňské subkultury na odsouzeného, je udržování pozitivních kontaktů vězně s vnějším světem. Týká se to odsouzených, kteří mají kladný vztah k přátelům, rodině, ale těch bohužel moc není. Podle výzkumů má vězeňská subkultura největší vliv ve střední fázi výkonu trestu, kdy vězeň má před sebou ještě dlouhotrvající izolaci od vnějšího světa. Naproti tomu s blížícím se propuštěním slábne antisociální zaměření odsouzeného.

Oblast postpenitenciární péče je jednou z nejdůležitějších z hlediska prevence recidivy. Obecně tvoří recidivisté z hlediska postpenitenciární péče specifickou skupinu. Specifikem této skupiny je větší podíl psychicky narušených osob. Psychopatologie přesto přímý vztah mezi psychopatií a určitými formami recidivy popírá.¹²³

5.4 Shrnutí

Je nutno přiznat, že není v lidských silách najít univerzální návod k řešení takového sociálně patologického jevu, jakým je recidiva. Objevují se nové cesty, nové přístupy, které obohacují praxi a vedou k zefektivnění boje proti recidivě. Ačkoliv se nikdy nepodaří odstranit tento problém ze společnosti zcela, tvoří boj s recidivou a její prevence základní kámen ke snižování kriminality.

Trestní právo v České republice nepovažuje trest za pouhou odplatu za spáchaný čin. Výkonem trestu nesmí být ponížena lidská důstojnost. Vedle základní ochranné

¹²³ ŽIGOVÁ, E.: *Poznámky k recidivizmu z patopsychologického a sociologického hlediska*. In Sborník psychiatrických a psychologických prací s penologickou a forenznou tematikou. Bratislava. MS SSR 1980, s. 44.

funkce, usiluje trestní právo o sociální reintegraci pachatelů a o zajištění přiměřené satisfakce obětem trestných činů. Věznice se obecně považují za „totalitní instituci“ či jakousi „školu zločinu“ s totalitním ovládnutím pocitů a myšlení dotčených osob. To se projevuje v jednání pachatelů. Z toho důvodu byla v této kapitole popsána osobnost recidivního pachatele z kriminologického či forenzně psychiatrického hlediska.

Smyslem zkoumání osobnosti pachatelů je zjistit, co recidivisty přimělo jednat tak, jak jednali, a zodpovědět otázku, zda by za jiných okolností žili jinak. Odpověď není jednoduchá. Ani jeden z průzkumů neprokázal existenci specifické struktury osobnosti pachatele určitého typu trestného činu. Prokázána byla pouze existence rizikových faktorů, které mají vliv na páchaní trestné činnosti (alkohol, sociální zázemí, rodina, životní styl, kamarádi). Je jisté pouze to, že recidivistou se člověk nerodí. Recidivistou se člověk stává.

6 Přístupy právních úprav k recidivě na Slovensku a v Polsku

6.1 Právní úprava recidivy na Slovensku

Na Slovensku je v současné době platný a účinný zákon č. 300/2005 Z.z., trestní zákon, který nabyl účinnosti 1. ledna roku 2006. Do konce roku 2005 na Slovensku platil zákon č. 40/1961 Z.z., trestní zákon, který platil rovněž v České republice, a to až do konce roku 2009. Tento původní trestní zákon nicméně na Slovensku neprošel po rozpadu Československa tolika zásadními novelizacemi, jako tomu bylo v České republice. Nový trestní zákon na Slovensku proto přinesl do slovenského trestního práva celou řadu podstatných změn.¹²⁴

Recidiva je ve slovenském trestním právu z teoretického hlediska stejná jako v českém právu. O recidivu jde tehdy, jestliže se tentýž pachatel znovu dopustí trestného činu poté, co ho soud právoplatně odsoudil za jiný, předchozí trestný čin.¹²⁵ Podobně jako v českém právu také slovenská právní teorie trestního práva rozlišuje obecnou, druhovou a individuální recidivu. Zvláštní postavení má ve slovenském trestním právu zvláště závažná recidiva.¹²⁶

Na rozdíl od české právní úpravy současná právní úprava recidivy na Slovensku i nadále pracuje s pojmem zvláště závažné recidivy. Právní pojetí recidivy na Slovensku se spolu s novým trestním zákoníkem vydalo radikálnější cestou, než jakou zvolil český zákonodárce. Radikálnější postup vůči pachatelům-recidivistům zvolil slovenský zákonodárce zejména proti recidivním pachatelům, kteří vícekrát spáchají zvláště závažné zločiny a vyznačují se tak velkou nebezpečností. Slovenská legislativa se inspirovala známou (a i u nás v souvislosti s novým trestním zákoníkem č. 40/2009 Sb.,

¹²⁴ NEČADA, V. *Slovenský trestní zákon*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2006. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/329.pdf> s. 3.

¹²⁵ IVOR, J., ZÁHORA, J.: *Základy rekodifikovaného trestného práva* Bratislava: 2005. s. 42.

¹²⁶ ĎURANA V., KORGÓ D., MAŠĽANYOVÁ D.: *Trestné právo hmotné: Všeobecná časť*. Bratislava 1995.

diskutovanou, nakonec však zamítnutou), koncepcí „třikrát a dost“, jež vznikla ve Spojených státech, odkud se přes Velkou Británii rozšířila i na evropský kontinent.¹²⁷

Recidiva v nejširším pojetí je podle slovenského trestního zákona obecně přitěžující okolností, která je upravena v § 37 písm. m) slovenského trestního zákona. Skutečnost, že je recidiva chápána jako obecně přitěžující okolnost, znamená, že zvyšuje stupeň nebezpečnosti nového trestného činu pro společnost a ovlivňuje tím výměru trestu v neprospěch pachatele v rámci zákonné trestní sazby stanovené pro konkrétní trestný čin.¹²⁸

Okolnost, že pachatel již v minulosti spáchal trestný čin, je ve slovenském právu koncipována materiální, tj. je potřeba ji považovat za přitěžující okolnost pouze tehdy, když s ohledem na svou povahu zvyšuje stupeň nebezpečnosti nového trestného činu pachatele pro společnost. Podle ustanovení § 37 písm. m) slovenského trestního zákona je soud oprávněn podle povahy předchozího odsouzení nepokládat okolnost, že pachatel byl již odsouzen za trestný čin, za přitěžující. Přihlíží se přitom k tomu, že předchozí odsouzení nemusí vždy zvyšovat stupeň nebezpečnosti nového trestného činu pro společnost a svědčit o ztížené možnosti nápravy pachatele. Např. pokud od posledního odsouzení již uplynul delší čas, pokud mezi předchozím odsouzením a novým trestným činům není vnitřní spojitost a podobně.¹²⁹ Soud v tomto případě nejenže nemusí, ale ani nesmí posuzovat předchozí odsouzení jako přitěžující okolnost.¹³⁰

Při posuzování, zda je dána materiální podmínka recidivy, musí slovenský soud brát v úvahu a hodnotit zejména následující okolnosti: druh, povahu a závažnost předchozího a nynějšího trestného činu, pohnutky trestné činnosti, počet trestných činů, počet a frekvenci odsouzení, uložené a odpykána tresty, jejich vliv na pachatele, čas, který uplynul od předchozího posledního odsouzení, způsob života pachatele v té době a v době mezi jednotlivými odsouzeními, skutečnost, zda pachatel nespáchal nový trestný

¹²⁷ VEJBEŘOVÁ, A. Trestní zákon a recidiva. Trestní právo. Odborný časopis pro trestní právo a obory související. 2008, roč. 12, č. 1, s. 15.

¹²⁸ Zákon č. 300/2005 Z. z., trestní zákon. (Slovensko).

¹²⁹ Zákon č. 300/2005 Z. z., trestní zákon. (Slovensko).

¹³⁰ ČIČ, M. a kol.: *Trestné právo hmotné*. 1. část. Bratislava: Obzor 1983.

čin v době výkonu předchozího trestu, ve zkušební lhůtě stanovené při podmíněném odsouzení nebo při podmíněném propuštění apod.¹³¹

Dále slovenský soud musí brát v úvahu vnitřní vztah mezi předcházejícím a současným trestným činem. Tento vnitřní vztah třeba odlišovat od vnější druhové stejnosti nebo podobnosti trestných činů, které přesto nemusí mít společnou příčinu v trvalých záporných vlastnostech nebo sklonech pachatele, ale mohou být někdy výsledkem náhodného shluku nepříznivých okolností.¹³²

V neposlední řadě musí slovenský soud zohlednit také celkový osobní profil pachatele a jeho způsob života. Ten, spolu s ostatními hledisky, zakládá buď předpoklad, že pachatel bude pravděpodobně i nadále pokračovat v páchání trestných činů, pokud se mu v tom nezabrání rozhodnými opatřeními, nebo naopak předpoklad, že trestné činy jsou jinak v pořádném životě pachatele jen ojedinělými a náhodnými výjimkami a nejsou projevem asociální zaměřené osobnosti pachatele.¹³³

Za účelem posuzování recidivy si tudíž soudy na Slovensku vždy musí obstarat spisy o předchozích odsouzeních pachatele, pokud si je neobstaraly již v předcházejícím přípravném řízení. Jen na základě konkrétních skutkových zjištění mohou pak slovenské soudy hodnotit, do jaké míry recidiva zvyšuje stupeň nebezpečnosti dalšího trestného činu pachatele pro společnost a jaký trest je potřeba uložit, aby byl naplněn účel trestu.¹³⁴

Slovenský trestní zákon dále stanoví, že nejzávažnější případy recidivy, tedy případy zvláště závažné recidivy, stíhá trestní zákon podle přísnější trestní sazby. Výjimečně je ve slovenském právu recidiva znakem skutkové podstaty trestného činu a podmiňuje tak trestnost činu vůbec.¹³⁵

Pokud je recidiva znakem skutkové podstaty trestného činu, nelze ji ještě jednou (navíc) posuzovat jako přitěžující okolnost. To platí i tehdy, když je recidiva okolností,

¹³¹ ČIČ, M. a kol.: *Trestné právo hmotné*. 1. část. Bratislava: Obzor 1983.

¹³² ČIČ, M. a kol.: *Trestné právo hmotné*. 1. část. Bratislava: Obzor 1983.

¹³³ ČIČ, M. a kol.: *Trestné právo hmotné*. 1. část. Bratislava: Obzor 1983.

¹³⁴ ČIČ, M. a kol.: *Trestné právo hmotné*. 1. část. Bratislava: Obzor 1983.

¹³⁵ Zákon č. 300/2005 Z. z., trestní zákon. (Slovensko).

kteřá podmiňuje použití vyšší trestní sazby. Ustanovení § 34 odst. 2 slovenského trestního zákona však nebrání tomu, aby soud při výměře trestu přihlédl k intenzitě, ve které je recidiva jako znak trestného činu v konkrétním případě naplněna. Pokud na naplnění znaků trestného činu stačí jedno předchozí odsouzení a pachatel byl odsouzen a potrestán vícekrát, musí slovenský soud při výměře trestu hodnotit tuto okolnost v neprospěch pachatele.¹³⁶

Z recidivy vyvozuje zákon v některých případech přísnější důsledky, i pokud jde o způsob výkonu trestu odnětí svobody a předpoklady pro podmíněné propuštění. Zde je však stěžejní především aplikace zásady "třikrát a dost," která je ve slovenském trestním právu zakotvena.¹³⁷ Tato zásada také významně odlišuje slovenské pojetí recidivy od českého pojetí.

Slovenský trestní zákon upravuje výše zmíněnou zásadu „třikrát a dost.“ ve svém § 47 odst. 2. Stanoví, že soud je povinen uložit obviněnému trest odnětí svobody na doživotí, pokud obviněný potřetí spáchal trestný čin, který je v tomto ustanovení vyjmenován.¹³⁸

Trestných činů, které jsou důvodem pro uplatnění zásady „třikrát a dost“ je poměrně velké množství. Níže uvádím jejich úplný výčet. Jedná se o „*trestný čin úkladné vraždy podle § 144, vraždy podle § 145, ublížení na zdraví podle § 155, nedovolené výroby omamných a psychotropních látek, jedů nebo prekurzorů, jejich držení a obchodování s nimi podle § 172 odst. 2, 3 nebo 4, obchodování s lidmi podle § 179, obchodování s dětmi podle § 180 odst. 2 nebo 3 nebo podle § 181, braní rukojmí podle § 185, zavlčení do ciziny podle § 187, loupeže podle § 188, vydírání podle § 189 odst. 2, 3 nebo 4, hrubého nátlaku podle § 190 nebo § 191 odst. 2, 3 nebo 4, znásilnění podle § 199, sexuálního násilí podle § 200, pohlavního zneužívání podle § 201 odst. 2 nebo 3, týrání blízké osoby a svěřené osoby podle § 208, obecného ohrožení podle § 284, ohrožení bezpečnosti vzdušného dopravního prostředku a lodě podle § 291, zavlčení vzdušného dopravního prostředku do ciziny podle § 293, založení, zosnování a*

¹³⁶ ČIČ, M. a kol.: *Trestné právo hmotné*. 1. část. Bratislava: Obzor 1983.

¹³⁷ Zákon č. 300/2005 Z. z., trestní zákon. (Slovensko).

¹³⁸ VEJBEŘOVÁ, A. Trestní zákon a recidiva. *Trestní právo*. Odborný časopis pro trestní právo a obory související. 2008, roč. 12, č. 1, s. 15.

*podpory zločinného spolčení podle § 296, založení, zosnování a podpory teroristické skupiny podle § 297, teroru podle § 313 nebo § 314, násilného překročení státní hranice podle § 354 odst. 2, 3 nebo 4, převaděčství podle § 355 odst. 3, 4 nebo 5, výroby dětské pornografie podle § 368, genocidia podle § 418, terorismu podle § 419 nebo nelidskosti podle § 425, který už byl za tyto trestné činy, i ve stádiu pokusu, dvakrát potrestán nepodmíněným trestem odnětí svobody, uloží mu trest odnětí svobody na doživotí, a to i bez splnění podmínek uvedených v odstavci 1.*¹³⁹

Z výše uvedeného výčtu je zřejmé, že se jedná o závažné trestné činy, leckdy se také jedná o kvalifikované skutkové podstaty trestných činů. V některých kvalifikovaných skutkových podstatách je možné uložit v rámci zásady „tříkrát a dost“ trest odnětí svobody na doživotí i za těžší následek, který byl způsoben pachatelovou nedbalostí, přičemž těžším následkem nemusí být vždy smrt poškozeného. Podmínkou však je, že se musí jednat o dokonáný trestný čin, nepostačuje pouze pokus trestného činu.¹⁴⁰

Výjimkou z výše uvedeného pravidla, je možnost uložit pachateli-recidivistovi trest ve výši dvaceti pěti let odnětí svobody. Toto je možné na Slovensku v případě, že pachatel splní podmínky pro mimořádné snížení trestu, které jsou ve slovenském trestním zákoně upraveny v § 39 odstavci 1 a 2.¹⁴¹

Zásadou „tříkrát a dost“ se v roce 2011 zabýval i slovenský ústavní soud, když rozhodoval o tom, zda předmětná ustanovení, která tuto zásadu zavedla do slovenského práva, nejsou v rozporu se slovenskou Ústavou. Slovenský ústavní soud v této souvislosti dovodil, že tato zásada není v rozporu s Ústavou, neboť dovodil, že zákonodárce zakotvením tzv. zásady „tříkrát a dost“ sledoval legitimní cíl, kterým byla ochrana společnosti před závažnou trestnou činností recidivistů, u kterých v pořadí třetí

¹³⁹ NEČADA, V. *Slovenský trestní zákon*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2006. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/329.pdf> s. 38.

¹⁴⁰ VEJBĚROVÁ, A. Trestní zákon a recidiva. *Trestní právo*. Odborný časopis pro trestní právo a obory související. 2008, roč. 12, č. 1, s. 15.

¹⁴¹ VEJBĚROVÁ, A. Trestní zákon a recidiva. *Trestní právo*. Odborný časopis pro trestní právo a obory související. 2008, roč. 12, č. 1, s. 15.

spáchání trestného činu prokazuje lhostejnost k hodnotovému systému společnosti, což odůvodňuje přísnější represí pro dosažení účelu trestu.¹⁴²

Zákonodárce přijetím dotčené právní úpravy reagoval na situace, kdy pachatel, který byl již dvakrát odsouzen za některý z trestných činů uvedených v § 47 odst. 2 slovenského trestního zákona, se opětovně dopustil některého ze zákonem vymezených trestných činů, které spadají do kategorie zvlášť závažných, jejichž objektem jsou základní práva a svobody představující nejdůležitější hodnoty v demokratické společnosti, jako jsou život, zdraví, osobní svoboda apod. Na důslednou ochranu těchto základních lidských práv, včetně ochrany potencionálních obětí trestných činů, nesmí žádný stát řídit se principy právního státu rezignovat.¹⁴³

Uložení trestu, který zohledňuje nebezpečnost pachatele vyplývající z jeho recidivního chování je podle Ústavního soudu Slovenské republiky otázkou související s funkcí trestů, konkrétně s funkcí trestné represe, která zabezpečuje ochranu společnosti před trestnou činností zabráněním pachateli páchat další trestné činy jeho izolací ve výkonu trestu odnětí svobody.¹⁴⁴

Slovenský Ústavní soud považuje v tomto případě za klíčový test proporcionality, poměřující přiměřenost zvolených nástrojů významem a povahou cílů, které se těmito nástroji dosahují. Závěr o přiměřenosti přitom není dán tehdy, pokud ústavní soud považuje zákonné řešení za to nejvhodnější nebo jediné možné, ale tehdy, pokud se opírá o rozumnou vazbu mezi legitimním cílem a zvoleným prostředkem jeho realizace.¹⁴⁵

Z ustanovení § 47 odst. 2 slovenského trestního zákona vychází také právní úprava zvlášť závažné recidivy. Právě v této skupině pachatelů vystupuje více než jinde

¹⁴² Zásada trikrát a dost' je v súlade s Ústavou SR. *Najpravo.sk* [online]. 2011 [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <http://www.najpravo.sk/clanky/zasada-trikrat-a-dost-je-v-sulade-s-ustavou-sr.html>.

¹⁴³ Zásada trikrát a dost' je v súlade s Ústavou SR. *Najpravo.sk* [online]. 2011 [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <http://www.najpravo.sk/clanky/zasada-trikrat-a-dost-je-v-sulade-s-ustavou-sr.html>.

¹⁴⁴ Zásada trikrát a dost' je v súlade s Ústavou SR. *Najpravo.sk* [online]. 2011 [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <http://www.najpravo.sk/clanky/zasada-trikrat-a-dost-je-v-sulade-s-ustavou-sr.html>.

¹⁴⁵ Zásada trikrát a dost' je v súlade s Ústavou SR. *Najpravo.sk* [online]. 2011 [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <http://www.najpravo.sk/clanky/zasada-trikrat-a-dost-je-v-sulade-s-ustavou-sr.html>.

do popředí hledisko represe a je nutné dbát na to, aby uložený trest účinně zabraňoval dalšímu opakování nebo pokračování trestné činnosti pachatele.¹⁴⁶

Na rozdíl od klasické recidivy (kdy stačí opakované spáchání jakéhokoliv trestného činu po předchozím pravomocném odsouzení, přičemž trest nemusel být ani částečně vykonán), se vyžaduje při zvlášť závažné recidivě kumulativní splnění dvou podmínek. Jednak musí jít o opakované spáchání zvlášť závažného úmyslného trestného činu, kterými jsou: trestné činy taxativně uvedené v § 47 odst. 2 trestního zákona, které jsem vyjmenoval výše, nebo úmyslné trestné činy, na které trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let. Podmínkou je také, že pachatel byl za úmyslný zvlášť závažný trestný čin potrestán.¹⁴⁷

Samotné prohlášení pachatele za zvlášť závažného recidivistu má pro odsouzenou osobu několik účinků. Jednak je důvodem zvýšení trestní sazby. Horní hranice trestní sazby odnětí svobody stanovené ve slovenském trestním zákoně se u pachatele zvlášť závažné recidivy zvyšuje o jednu třetinu a soud mu uloží trest v horní polovině takto stanovené trestní sazby odnětí svobody. Horní hranice trestní sazby však ani po takovém zvýšení nesmí přesahovat 15 let. U výjimečného trestu odnětí svobody mezi 15 a 25 lety nesmí horní hranice ani po uvedeném zvýšení přesáhnout 25 let. Dále dochází u pachatelů zvlášť závažné recidivy k zpřísnění podmínek pro podmíněné propuštění z výkonu trestu a také bývá určen zvláštní režim výkonu trestu odnětí svobody.¹⁴⁸

Mladistvého přitom není možné považovat za zvlášť nebezpečného recidivistu. Vykonání dosud nezahmlazených trestů, které mu uložil soud za spáchání zvlášť závažného úmyslného trestného činu jako mladistvému, je však později možné chápat jako potrestání pro účely určení, zda se jedná o zvlášť závažnou recidivu v budoucnu.¹⁴⁹

¹⁴⁶ HENCOVSKÁ, M., MADLIAK, J. *Trestné právo hmotné: Všeobecná časť*. Košice, UPJŠ 1991.

¹⁴⁷ Zákon č. 300/2005 Z. z., trestní zákon. (Slovensko).

¹⁴⁸ Zákon č. 300/2005 Z. z., trestní zákon. (Slovensko).

¹⁴⁹ ĎURANA V., KORGÓ D., MAŠLANYOVÁ D.: *Trestné právo hmotné: Všeobecná časť*. Bratislava 1995.

6.2 Právní úprava recidivy v Polsku

V Polsku je v současnosti platný a účinný polský trestní zákon (kodeks karny), který byl přijat v roce 1997 a účinnosti nabyl ke dni 1. 9. 1998. Polský trestní zákon je rozdělen na tři části, a sice část obecnou, část zvláštní a část vojenskou. Část vojenská obsahuje vlastní ustanovení obecná a zvláštní. Tento právní předpis upravuje recidivu především v § 64.¹⁵⁰

Recidivistou je podle polského trestního práva jednak pachatel, který byl již v minulosti odsouzen za trestný čin k trestu odnětí svobody na nejméně 6 měsíců, který se po odpykání trestu dopustí během následujících pěti let úmyslného trestného činu, který je stejné povahy jako ten, pro který byl pachatel v minulosti odsouzen.¹⁵¹ Toto pojetí mi připadá velmi mírné vůči recidivistům. Je mírnější než pojetí recidivy v České republice. Ve srovnání se Slovenskem, kde je naopak pojetí recidivy velmi přísné, lze polskou úpravu považovat téměř za protipól slovenské.

V Polsku platí podmínka, že v případě recidivy se musí podruhé jednat o trestný čin stejné povahy a musí se jednat o úmyslný trestný čin. Důležité je také, aby byl pachatel za první trestný čin potrestán trestem odnětí svobody v minimální délce šesti měsíců. V opačném případě by se podle polského práva nejednalo o recidivu.¹⁵²

Pokud pachatel naplní výše uvedené znaky recidivy, musí mít tato skutečnost vždy vliv na posouzení jeho následujícího trestného činu a na rozsudek vyneseny soudem. Soud může pachateli v takovém případě vyměřit trest až do výše horní hranice trestní sazby zvýšené o jednu polovinu.¹⁵³

V případě recidivy neexistuje v Polsku možnost uložení podmíněného trestu. Přísnější jsou také okolnosti, za kterých je možné předčasné propuštění z trestu odnětí

¹⁵⁰ Kodeks karny. [online]. 2009 [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <http://karne.pl/karny.html>.

¹⁵¹ Czym jest recydywa?. [online]. 2010 [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <http://prawnikow.pl/porady-prawne/prawo-karne-i-wykroczenia/220402,Czym-jest-recydywa-.html>.

¹⁵² Czym jest recydywa?. [online]. 2010 [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <http://prawnikow.pl/porady-prawne/prawo-karne-i-wykroczenia/220402,Czym-jest-recydywa-.html>.

¹⁵³ Czym jest recydywa?. [online]. 2010 [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <http://prawnikow.pl/porady-prawne/prawo-karne-i-wykroczenia/220402,Czym-jest-recydywa-.html>.

svobody, neboť k tomu může dojít až po odpykání dvou třetin uloženého trestu odnětí svobody.¹⁵⁴

Mnohonásobným recidivistou je podle § 64 odst. 2 polského trestního zákona pachatel, který splní následující podmínky: byl již dříve odsouzen k trestu odnětí svobody a odpykal si celý trest odnětí svobody v minimální délce jednoho roku. Opět přitom platí, že se pachatel musí opakovaně dopustit trestného činu stejného druhu v době do 5 let od vykonání trestu. Podmínkou je v tomto případě rovněž skutečnost, že pachatel musí být za podobný trestný čin potrestán nejméně třikrát, aby jej bylo možné označit jako mnohonásobného recidivistu.¹⁵⁵

Na mnohonásobné recidivisty se nevztahuje možnost uložení podmíněného trestu odnětí svobody, pokud se nejedná o výjimečnou situaci toto ospravedlňující. Opět se trest ukládá v rozmezí mezi horní hranicí trestu odnětí svobody za daný trestný čin a horní hranicí trestu odnětí svobody zvýšenou o polovinu.¹⁵⁶

Polská právní úprava recidivy v trestním právu se tedy vztahuje pouze k recidivě druhové, nikoliv k recidivě obecné, přičemž podmínkou naplnění znaku recidivy je, že byl v předešlém případě uložen trest odnětí svobody v minimální délce 6 měsíců (resp. 1 rok). O recidivu podle polského práva tedy nejde, pokud se pachatel dopustí dvou typově odlišných trestných činů a stejně tak nejde o recidivu, pokud byl pachateli uložen některý z alternativních trestů.

Z výše uvedeného vyplývá, že polské právní pojetí recidivy tak, jak je upraveno v polském trestním zákoně, je velmi podobné penologickému pojetí recidivy, které vyžaduje, aby pachatel-recidivista byl opětovně potrestán trestem odnětí svobody. V penologickém pojetí se však recidivou rozumí jakýkoli trest odnětí svobody, tj. i kratší trest odnětí svobody, než v Polsku zákonem stanovená hranice (6 měsíců resp. 1 roku).

¹⁵⁴ Czym jest recydywa?. [online]. 2010 [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <http://prawnikow.pl/porady-prawne/prawo-kerne-i-wykroczenia/220402,Czym-jest-recydywa-.html>.

¹⁵⁵ Czym jest recydywa?. [online]. 2010 [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <http://prawnikow.pl/porady-prawne/prawo-kerne-i-wykroczenia/220402,Czym-jest-recydywa-.html>.

¹⁵⁶ Czym jest recydywa?. [online]. 2010 [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <http://prawnikow.pl/porady-prawne/prawo-kerne-i-wykroczenia/220402,Czym-jest-recydywa-.html>.

6.3 Shrnutí

Srovnáme-li českou, slovenskou a polskou právní úpravu recidivy, lze za nejpřísnější považovat úpravu slovenskou, která je postavena na výše rozebírané zásadě „třikrát a dost“ v případě vymezených trestných činů. Těch je poměrně značné množství, přičemž se nejedná jen o trestné činy proti životu, které jsou bezesporu nejzávažnější, ale patří sem například trestné činy proti zdraví a celá řada dalších trestných činů.

Nejméně přísné pojetí recidivy je obsaženo v polském trestním právu, neboť zde je za recidivu považována pouze recidiva druhová, tj. nikoli obecná recidiva. Navíc je k tomu, aby byl naplněn zákonný znak recidivy nutné, aby byl pachatel potrestán trestem odnětí svobody minimálně na 6 měsíců, popř. na 1 rok. Omezení je zde dáno také časové, neboť k recidivě musí dojít do pěti let od vykonání prvního trestu odnětí svobody. Toto pojetí recidivy je obdobné penologickému pojetí.

Určitý pomyslný střední článek mezi oběma zahraničními pojetími recidivy tvoří právní pojetí recidivy v českém právu. Zde je za recidivu považována recidiva obecná. Není nijak limitována časem a podmínkou je pravomocný odsuzující rozsudek, nikoli podmínka trestu odnětí svobody. Postačuje, pokud důsledkem odsuzujícího rozsudku byl například alternativní trest.

7 Návrhy de lege ferenda

Za stěžejní návrh de lege ferenda v považuji princip *tříkrát a dost*. Proto mu budu věnovat větší část této kapitoly. Následně se pak stručně zaměřím na některé další, spíše dílčí návrhy de lege ferenda v této oblasti.

7.1 Princip tříkrát a dost

Princip *tříkrát a dost* vznikl v USA, přes Velkou Británii se rozšířil do Evropy. Jak jsem uvedl v předchozí kapitole, je v současné době tento princip obsažen v právní úpravě recidivy ve slovenském právu.¹⁵⁷

I v České republice byla již v minulosti snaha tento princip do trestního práva zavést. To se však nesesetkalo s úspěchem a tato snaha parlamentem v rámci legislativního procesu neprošla. V současnosti takovou právní úpravu v České republice nemáme. Podle mého názoru by však bylo vhodné tento princip do českého trestního práva zavést, neboť jeho účelem je zejména eliminovat ze společnosti pachatele, kteří se opakovaně (tj. potřetí) dopustí závažné trestné činnosti.

Pravidlo *tříkrát a dost*, které by pro určitý okruh trestné činnosti ustanovilo více méně automatické ukládání doživotních trestů v případě, že se pachatel tříkrát dopustí taxativně vymezených trestných činů, by mohlo být řešením při postihování závažných trestných činů.¹⁵⁸ Jak popisují v předchozí kapitole, ve slovenském právním řádu je kupříkladu soud povinen uložit obviněnému trest odnětí svobody na doživotí, pokud obviněný potřetí spáchal trestný čin, který vyjmenovává slovenský trestní zákon.¹⁵⁹

Pravidlo *tříkrát a dost* se nemusí nutně uplatňovat u všech trestných činů. Stačí, kdyby bylo uplatňováno pouze u (zákonem vyjmenovaných) zvláště závažných trestných činů, kterých se pachatel dopustí opakovaně (např. vražda, obchodování s lidmi, loupež apod.).

¹⁵⁷ VEJBĚROVÁ, A. Trestní zákon a recidiva. Trestní právo. Odborný časopis pro trestní právo a obory související. 2008, roč. 12, č. 1, s. 15.

¹⁵⁸ JANOVEC, J. 3x A DOST. *Společnost pro obranu národních hodnot* [online]. [cit. 2013-03-20]. Dostupné z: <http://www.volny.cz/sponh/CLANKY/trikrat%20a%20dost.htm>.

¹⁵⁹ VEJBĚROVÁ, A. Trestní zákon a recidiva. Trestní právo. Odborný časopis pro trestní právo a obory související. 2008, roč. 12, č. 1, s. 15.

V případě přijetí takové právní úpravy by podmínkou zpřísněného postihu bylo, že pachatel byl v minulosti již dvakrát trestán pro některý z určených trestných činů a nemuselo by se jednat o stejný trestný čin. Na druhou stranu by se pro účely aplikace pravidla *tříkrát a dost* nezapočítávaly trestné činy, které by nebyly v zákoně vyjmenovány, tj. například nedbalostní trestné činy.¹⁶⁰

Podobný návrh byl Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR projednán již v roce 1995. Nebyl však přijat a byl zamítnut již v prvním čtení. Návrh směřoval jednak rozšíření rozpětí trestní sazby, což mělo vést k adekvátní reakci na konkrétní trestný čin a jeho nebezpečnost. Zároveň návrh počítal s tím, že za zákonem vymezené trestné činy by byl uložen výjimečný trest odnětí svobody na doživotí, pokud by se pachatel takového závažného trestného činu dopustil potřetí.¹⁶¹

Rozšíření trestní sazby za účelem diferenciací by podle mě bylo vhodné i u recidivy v těch případech, kdy v současné době lze zvýšit trestní sazbu o třetinu a trest uložit v horní polovině. Pokud by byla trestní sazba ještě více rozšířena právě pro případy recidivy, mohlo by to mít výrazný odstrašující efekt pro pachatele trestné činnosti.

Větší rozpětí trestních sazeb, než máme v českém právu nyní, by také mohlo přispět k větší diferenciaci trestů¹⁶² právě v případě pachatelů recidivistů. Bylo by vhodné zohlednit konkrétní poměry pachatele, pokud by se pachatel opakovaně dopustil trestného činu, který by nebyl mezi vyjmenovanými trestnými činy, za které by se automaticky ukládal trest doživotí při třetím spáchání. Bylo by tedy vhodné jiným způsobem posuzovat recidivu v případě pachatelů, kteří se např. dopustili nedbalostních trestných činů, které jsou do jisté míry omluvitelné, zejména v případě, že by se pachatel nedbalostního trestného činu dopustil sice několikrát, ale nejednalo by se o totožný trestný čin.

¹⁶⁰ VEJBĚROVÁ, A. Trestní zákon a recidiva. Trestní právo. Odborný časopis pro trestní právo a obory související. 2008, roč. 12, č. 1, s. 12.

¹⁶¹ VEJBĚROVÁ, A. Trestní zákon a recidiva. Trestní právo. Odborný časopis pro trestní právo a obory související. 2008, roč. 12, č. 1, s. 11.

¹⁶² VEJBĚROVÁ, A. Trestní zákon a recidiva. Trestní právo. Odborný časopis pro trestní právo a obory související. 2008, roč. 12, č. 1, s. 11.

Návrh z roku 1995 počítal s uplatňováním pravidla *tříkrát a dost* v případě vyjmenovaných trestných činů, nezávisle na tom, zda by byla splněna podmínka pro uložení výjimečného trestu.¹⁶³

Právě toto by podle mého názoru bylo řešením *de lege ferenda*. Tak by bylo spíše možné zabránit pachatelům závažné trestné činnosti, kteří se trestné činnosti dopustili opakovaně v tom, aby v ní nadále pokračovali a páchali další trestné činy. Třetí případ spáchání závažného trestného činu, který by byl zákonem vymezen, by automaticky vedl k uložení trestu odnětí svobody na doživotí. To by vedlo k tomu, že nenapravitelní pachatelé by tímto způsobem byli eliminováni ze společnosti. Tato skutečnost by zajistila větší bezpečnost pro občany a zabránila by dalšímu páchání trestných činů stejnými recidivisty. Ti obvykle nebývají pro společnost velkým přínosem, spíše bývají přítěží, a to i vzhledem k tomu, že často nemají základní pracovní a sociální návyky.

Pravidlo *tříkrát a dost* bývá někdy považováno za příliš přísné a příliš kategorické. Vyčítá se mu i to, že nedostatečně odlišuje mezi jednotlivými pachateli. Přesto se domnívám, že v případě závažné trestné činnosti, která je skutečně pro společnost i pro jednotlivce velmi nebezpečná, by bylo vhodné toto pravidlo do našeho právního řádu zavést. Rozsah trestných činů, na které by se toto pravidlo vztahovalo, by přitom nemusel být tak široký jako třeba na Slovensku, nicméně rozhodně by se měl vztahovat k vybraným trestným činům proti životu (vražda) a rovněž k trestným činům, které významně ohrožují lidský život více osob jako vedlejší objekt (např. teror, genocida apod.).

V souvislosti se zásadou *tříkrát a dost* je ještě potřeba připomenout, že návrh z roku 1995 počítal s tím, že soud v rámci řízení po spáchání třetího trestného činu prokazuje, že jsou zde důvody pro uložení trestu odnětí svobody na doživotí, tedy že byly splněny podmínky, které vyžadují aplikaci pravidla *tříkrát a dost*.¹⁶⁴ Soud měl tedy vyhledávat důvody, proč toto pravidlo aplikovat. Pokud by takové důvody existovaly

¹⁶³ VEJBĚROVÁ, A. Trestní zákon a recidiva. Trestní právo. Odborný časopis pro trestní právo a obory související. 2008, roč. 12, č. 1, s. 12.

¹⁶⁴ VEJBĚROVÁ, A. Trestní zákon a recidiva. Trestní právo. Odborný časopis pro trestní právo a obory související. 2008, roč. 12, č. 1, s. 13.

(bylo by prokázáno, že pachatel spáchal prokazatelně potřetí zákonem taxativně vymezený trestný čin), byl by soud povinen uložit trest odnětí svobody na doživotí, bez ohledu na další skutečnosti, které byly v souvislosti s případem zjištěny. Tento přístup považuji za dosti rigidní. Podle mě neumožňuje zohlednění konkrétních okolností případu.

Navrhoval bych spíše, aby v případě zavedení pravidla *tříkrát a dost* ve výše uvedené podobě bylo do právního řádu zavedeno nějaké konkrétní pravidlo, které by ve výjimečných případech umožňovalo použít z pravidla *tříkrát a dost* výjimku. Kupříkladu na Slovensku je v podobných případech možné uložit místo doživotního trestu trest odnětí svobody na 25 let.¹⁶⁵

7.2 Princip dvakrát a dost

Podobným návrhem jako byl předcházející návrh *tříkrát a dost* je také návrh *dvakrát a dost*. Ovšem i návrh *dvakrát a dost* byl již v českém parlamentu neúspěšně projednáván.¹⁶⁶

Tento návrh měl určité společné rysy s předchozím návrhem *tříkrát a dost*. Měl zpřísnit postih pachatelů, kteří se opakovaně dopustí trestného činu proti životu, zdraví, svobodě, lidské důstojnosti. V tomto případě měl mít soud možnost uložit pachateli taxativně vymezených trestných činů výjimečný trest. Podle tohoto návrhu by však soud mohl trest odnětí svobody na doživotí uložit pouze v případě, že by to vyžadovala účinná ochrana společnosti.¹⁶⁷

Rozdíl mezi návrhem *tříkrát a dost*, který stanovil povinnost soudu uložit trest odnětí svobody na doživotí, spočíval tedy zejména v tom, že v případě návrhu *dvakrát a dost* by měl soud pouze možnost uložit výjimečný trest. Tento návrh tak nezasahuje tak významně do pravomoci soudce a umožňuje soudu lépe zohlednit konkrétní okolnosti případu, stejně jako osobní a další poměry pachatele konkrétního trestného činu a

¹⁶⁵ NEČADA, V. *Slovenský trestní zákon*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2006. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/329.pdf> s. 38.

¹⁶⁶ VEJBĚROVÁ, A. Trestní zákon a recidiva. *Trestní právo*. Odborný časopis pro trestní právo a obory související. 2008, roč. 12, č. 1, s. 12.

¹⁶⁷ VEJBĚROVÁ, A. Trestní zákon a recidiva. *Trestní právo*. Odborný časopis pro trestní právo a obory související. 2008, roč. 12, č. 1, s. 13.

možnost jeho nápravy. Stejně tak by podle toho návrhu měl soudce poměrně velký prostor pro posouzení toho, zda skutečně účinná ochrana společnosti vyžaduje, aby byl uložen trest odnětí svobody na doživotí nebo výjimečný trest. V tomto případě by tudíž zákon soudci vyloženě nepřikazoval, jak má rozhodnout, ale nechal by konkrétní posouzení konkrétního případu a pachatele na soudci.

Podle mého názoru by však byla nejvhodnějším řešením kombinace pravidla třikrát a dost, které by však nespočívala na nutnosti uložit trest odnětí svobody na doživotí v případě třetího spáchání trestného činu. Bylo by to však nicméně pouze možné, tj. zůstalo na uvážení soudu, aby byl takový trest uložen. V rámci toho by bylo ponecháno v pravomoci soudů posouzení celého případu, okolností jednotlivých trestných činů a osobních vlastností a poměrů pachatele.

Na rozdíl od pravidla třikrát a dost, v případě pravidla dvakrát a dost soud nevyhledává důvody proč uložit trest odnětí svobody na doživotí, ale naopak soud vyhledává důvody, proč takový trest neuložit.¹⁶⁸ Tento postup mi připadá vhodnější, než postup, který byl navrhován v případě pravidla třikrát a dost. Jak již bylo uvedeno výše, ačkoli by toto opatření bylo mírnější než předcházející třikrát a dost z hlediska svého uplatňování, bylo by podle mého názoru vhodné takto postihovat až třetí spáchání závažného trestného činu, nikoli již druhé, neboť ani přísné trestní sankce nemusí být vždy zárukou efektivní trestní represe.

7.3 Prevence recidivy

Otázka prevence recidivy zůstává z velké části záležitostí zdokonalování efektivnosti trestního práva a jeho institutů v širokém pojetí, tedy i výkonu trestů a ochranných opatření, jakož i následné postpenitenciární péče jak *de lege lata*, tak *de lege ferenda*.

Jako problematickou spatřuji v této oblasti z pohledu právní úpravy *de lege lata* zejména skutečnost, že ačkoli je z hlediska prevence recidivy nutné klást velký důraz na postpenitenciární péči o pachatele. V České republice je postpenitenciární péče poskytována pachatelům, kteří si odpykali celý svůj trest odnětí svobody a nyní vracejí

¹⁶⁸ VEJBEŘOVÁ, A. Trestní zákon a recidiva. Trestní právo. Odborný časopis pro trestní právo a obory související. 2008, roč. 12, č. 1, s. 13.

se do společnosti. Podle tuzemské právní úpravy *de lege lata* je založená na dobrovolnosti pachatele. Z toho vyplývá, že propuštěný vězeň po výkonu trestu nemá žádnou vymahatelnou povinnost využít nabízenou postpenitenciární péči, účastnit se reintegračních programů, psychologických poradenství atd.¹⁶⁹ Tato skutečnost ovšem vede k častému návratu pachatele trestné činnosti k trestné činnosti.

Z výše uvedeného důvodu by bylo vhodné se *de lege ferenda* zaměřit nejen na právní úpravu recidivy, ale rovněž na právní úpravu postpenitenciární péče, která by podle mého názoru měla být povinná v případě, že by pachatel byl dvakrát pravomocně odsouzen za spáchání libovolného trestného činu.

V souvislosti s recidivou by totiž využitím fungující postpenitenciární péče bylo možné u celé řady pachatelů předcházet páchání dalších trestných činů. Pokud by postpenitenciární péče selhala, bylo by v zákonem stanovených případech nutné aplikovat pravidlo *tříkrát a dost*. V ostatních případech by bylo vhodné umožnit soudci velkou mírou diferencovat mezi jednotlivými trestnými činy a jednotlivými pachateli právě prostřednictvím rozšíření hranice trestních sazeb v případě recidivy.

Postpenitenciární péče, stejně jako snaha zapojit bývalé vězně do pracovního trhu a do běžného života by měly vést k tomu, že pachatelé trestné činnosti (zejména pachatelé majetkové kriminality) se již dále nebudou dopouštět trestné činnosti, protože k tomu nebudou mít důvod.

7.4 Alternativní trest a výchovné působení

Tento návrh *de lege ferenda* by bylo možné zavést a následně uplatnit zejména pro méně závažné a nedbalostní trestné činy. Nepodmíněný trest má totiž velmi silné kontraproduktivní efekty v podobě „kriminální infekce“ mezi uvězněnými a způsobuje totální desocializaci vězňů. Uchýlení se k němu musí být i v případě recidivistů pouze zcela výjimečné. Pro osobu, která v důsledku výkonu trestu odnětí svobody ztratí práci

¹⁶⁹ ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. Praha : Policejní akademie České republiky, 2002. s. 145.

a rodinné zázemí, se stane návrat do společnosti nemožným a v důsledku toho se ztotožňuje s pozicí zločince, jak byla společností označována.¹⁷⁰

Výše uvedenému negativnímu efektu by bylo vhodné předcházet právě ukládáním alternativních trestů svobody v případě méně závažných trestných činů a v případě nedbalostních trestných činů. Tento postup však v České republice v současnosti je nezdárka praktikován, nicméně samotné ukládání alternativních trestů prevenci recidivy obvykle nevede. Navíc v případě, že se pachatel dopustí méně závažného trestného činu podruhé, obvykle mu již bývá uložen trest odnětí svobody.

Z tohoto důvodu by bylo vhodné pro případy, kdy se pachatel dopustil již podruhé některého méně závažného či nedbalostního trestného činu, zavést právní úpravu, která by preferovala alternativní tresty, nicméně spolu s nimi by pachateli soud mohl uložit například určité povinnosti (např. vzdělávat se ve školském zařízení), na které by dohlížel například probační úředník. Vedle těchto povinností by také podobně jako v rámci postpenitenciární péče bylo pachateli pomáháno například s tím, jak si najít práci, jak se začlenit do společnosti apod. Na pachatele by tak bylo výchovně působeno za účelem, aby místo páchaní trestné činnosti řádně pracoval a vhodně se začlenil do společnosti.

7.5 Možnost pokračování v současném trendu

Je také možné do budoucna v zásadě pokračovat v konstrukci koncepce recidivy, jak ji upravuje platný trestní zákoník. V této souvislosti by přitom bylo *de lege ferenda* vhodné posilovat proces soudcovské individualizace. Tj. posilovat možnost soudu uplatňovat při trestání materiální korektivy. Tyto možnosti by měly být v souvislosti s recidivou v zákoně opětovně zdůrazněny.

Recidiva by tak *de lege ferenda* nemusela být posuzována přísně formálně. Zákon by mohl výslovně umožňovat určité zohlednění toho, že pachatel například po spáchání úmyslného trestného činu spáchá „pouze“ nedbalostní trestný čin. Podle současné právní úpravy je v tom případě však již považován za recidivistu, i přesto že si lze představit případy, kdy by tomu tak být nemělo. Naopak v případě, že pachatel po

¹⁷⁰ CABANEL, G.-P. *Pour une meilleure prévention de la récidive*. 1. vyd. Paříž : La Documentation Française, 1996. s. 15.

spáchání nedbalostního trestného činu spáchá úmyslný trestný čin, či opakovaně spáchá úmyslný trestný čin, neměl by v tom případě být důvod o recidivě a jejím postihování polemizovat.

7.6 Shrnutí

V této kapitole jsem předestřel několik možných řešeních právní úpravy recidivy *de lege ferenda* v českém právním řádu. Především jde o mnohokrát diskutovaný a v parlamentu již v minulosti projednaný a zamítnutý (a například na Slovensku nebo v USA uplatňovaný) princip *tříkrát a dost*. Podobným pravidlem je pravidlo *dvakrát a dost*.

Nejvhodnější mi *de lege ferenda* připadá *kombinace* právní úpravy podle pravidla *tříkrát a dost* a právní úpravy *dvakrát a dost*. Podmínkou pro uplatnění pravidla by bylo, že pachatel spáchal v zákoně taxativně vyjmenovaný trestný čin potřetí. Soud by měl v takovém případě možnost mu uložit trest odnětí svobody na doživotí. Nemusel by tak učinit automaticky, mohl by od použití ustoupit, pokud by pro to neshledal důvody. Toto pravidlo bych v českém pojetí nenavrhoval tak tvrdé jako například na Slovensku. Úprava by však musela být pro pachatele trestné činnosti dostatečně odstrašující. Navíc by v případech, kdy by pachatel byl skutečně hrozbou pro společnost, musel by mít soud možnost tohoto pachatele eliminovat.

Právní úprava *de lege ferenda* v oblasti prevence recidivy by měla spočívat například v tom, že pokud by se pachatel podruhé dopustil trestného činu, musel by se povinně účastnit postpenitenciární péče. V současnosti je tato účast vesměs dobrovolná, tudíž i někteří recidivisté se postpenitenciární péče neúčastní, čímž je jejich opětovné zařazení do společnosti značně obtížné.

De lege ferenda by také bylo možné udělovat i v případě druhého méně závažného trestného činu častěji alternativní tresty místo odnětí svobody, nicméně za podmínky splnění určitých povinností ze strany pachatele, popř. za podmínky dohledu nad pachatelem, který by mu měl také pomáhat s resocializací.

Je bezesporu možné také *de lege ferenda* pokračovat v trendu, který nastolil současný trestní zákoník, nicméně bylo by vhodné posílit diferenciaci trestů a soudcovskou individualizaci.

8 Závěr

Pokud jde o historii právní úpravy recidivy v České republice, začíná rokem 1918, kdy bylo do našeho právního řádu recepční normou přejato zákonodárství Rakouska-Uherska. V tomto období byla ještě právní úprava recidivy v trestním právu poměrně nesystematická a neúplná, neboť se recidiva vztahovala jen na případy, kdy se pachatel opakovaně dopustil trestného činu stejného druhu. Na tuto právní úpravu pak navázala právní úprava v trestním zákoně z roku 1950. I tento zákon upravoval recidivu tak, že se jednalo pouze o případy, kdy se pachatel dopustil trestného činu stejného druhu. Rozdíl mezi oběma zákony spočíval hlavně v tom, že trestní zákon z roku 1950 byl významně poplatný tehdejší komunistické ideologii, tj. nejvíce byla postihována recidiva trestných činů, které směřovaly proti státnímu zřízení a státnímu majetku. Významným průlomem v právní úpravě recidivy v trestním právu byl trestní zákon z roku 1961. Tento zákon jednak poprvé v historii zakotvil trestnost také obecné recidivy a nejen recidivy druhové, dále poprvé upravil trestnost zvláště závažné recidivy. Tento zákon byl během své účinnosti mnohokrát novelizován, přičemž zejména novely přijaté po roce 1989 přinesly celou řadu změn do trestního práva, přičemž některé změny se vztahovaly i k právní úpravě recidivy. Jednalo se například o to, že novelou byla do trestního zákona doplněna definice zvláště závažného trestného činu, při jehož opakovaném spáchání se pachatel dopustil zvláště závažné recidivy.

Dnem 1. ledna 2010 nabyl účinnosti nový trestní zákoník, vyhlášený ve Sbírce zákonů pod č. 40/2009 Sb. Ten upravil postih recidivistů nově. Velkou změnou bylo, že již neobsahoval pojem *zvláště nebezpečný recidivista*. Zrušení tohoto institutu lze kvitovat, nedochází již k nepatřičnému přepínání trestní represe, zmizely nerovnosti mezi pachatelem prohlášeným za zvláště nebezpečného recidivistu a pachatelem páchajícím závažné úmyslné trestné činy v souběhu. Přesto i v současném trestním zákoníku je recidiva upravena poměrně nesystematicky. Její právní úpravu najdeme jednak v části obecné a jednak v části zvláštní u jednotlivých trestných činů. V obecné části trestního zákoníku je upravena obecná recidiva. Ve zvláštní části trestního zákoníku je pak recidiva upravena v celé řadě skutkových podstat jednotlivých trestných činů, přičemž je upravena v zásadě dvojím způsobem.

Ve srovnání české, slovenské a polské právní úpravy recidivy, lze za nejpřísnější považovat úpravu slovenskou. Nejméně přísné pojetí recidivy je pak obsaženo v polském trestním právu, neboť zde je za recidivu považována pouze recidiva druhová, tj. nikoli obecná recidiva. Navíc je k tomu, aby byl naplněn zákonný znak recidivy nutné, aby byl pachatel potrestán trestem odnětí svobody minimálně na 6 měsíců, popř. na 1 rok. Omezení je zde dáno také časové, neboť k recidivě musí dojít do pěti let od vykonání prvního trestu odnětí svobody. Právní pojetí recidivy v českém právu je tedy určitý pomyslný střední článek mezi oběma zahraničními pojetími recidivy.

Při snaze řešit problematiku recidivy se nelze soustředit jen na hledisko právní. Významná jsou i hlediska kriminologické a penologické. Každé toto hledisko pojímá recidivu jinak. Oproti právnímu pojetí, které za pravou recidivu považuje skutečnost, kdy pachatel opětovně spáchá trestný čin po právní moci rozsudku o odsouzení za předchozí trestný čin, nabízí kriminologie daleko širší pojetí recidivy. Pojímá recidivu tak, že recidivou je každé opětovné spáchání trestného činu, bez ohledu na to, zda byl pachatel za předcházející trestný čin souzen nebo dokonce odsouzen. Toto hledisko je patrně nejpřirozenější, je však velmi špatně evidovatelné a zjistitelné. Oproti tomu penologie nabízí nejužší pohled na problematiku recidivy. Za recidivistu považuje teprve toho pachatele, který se minimálně podruhé ocitne ve výkonu trestu odnětí svobody. Toto pojetí recidivy je poměrně snadno zjistitelné a evidovatelné, příliš však neodráží realitu trestné činnosti.

Pokud jde o osobnost pachatele, byla v minulosti provedena v tuzemsku i zahraničí řada průzkumů recidivních pachatelů z kriminologického i forenzně psychiatrického hlediska. Smyslem bylo zjistit, co recidivisty přimělo jednat tak, jak jednali, a zodpovědět otázku, zda by za jiných okolností žili jinak. Ani jeden z průzkumů neprokázal existenci specifické struktury osobnosti pachatele určitého typu trestného činu. Existují však nesporné rizikové faktory, které mají vliv na páchaní trestné činnosti (alkohol, špatné sociální zázemí, problematická rodina, nesprávný životní styl, negativně působící kamarádi).

K příčinám a prevenci recidivy je nutné si přiznat, že není v lidských silách najít univerzální návod na řešení tohoto sociálně patologického jevu. Objevují se však nové cesty, nové přístupy a nové pokusy, které obohacují praxi a mají vést k zefektivnění

boje proti recidivě. Tento problém se asi nikdy nepodaří zcela ze společnosti odstranit. Boj s recidivou a její prevence musí však zůstat základním kamenem ke snižování kriminality.

Pro úvahy *de lege ferenda* se jeví jako nejvhodnější kombinace právní úpravy institutu *tříkrát a dost* a *dvakrát a dost*. Podmínkou pro jejich uplatnění by bylo, že pachatel spáchal některý ze zákonem taxativně vymezených trestných činů potřetí. Soud by měl v tomto případě možnost mu uložit takovému pachateli trest odnětí svobody na doživotí. Současně by platilo, že takový trest soud nemusí uložit, pokud pro to neshledá důvody. To by odstranilo přílišnou tvrdost, kterou má právní úprava na Slovensku, a přesto by šlo o právní úpravu, která je pro pachatele trestné činnosti ještě dostatečně odstrašující. Dalším opatřením by mohlo být, že pokud by se pachatel podruhé dopustil libovolného trestného činu, musel by se povinně účastnit postpenitenciární péče (v současnosti je tato účast vesměs dobrovolná, tudíž i někteří recidivisté se postpenitenciární péče neúčastní). *De lege ferenda* by také bylo možné udělovat i v případě druhého méně závažného trestného činu častěji alternativní tresty místo odnětí svobody, nicméně za podmínky splnění určitých povinností ze strany pachatele, popř. za podmínky dohledu nad pachatelem, který by mu měl také pomáhat s resocializací.

9 Resume

The work covers the history of recidivism legislation in the Czech Republic. Historical description begins in 1918, when the newly formed Czechoslovakia has adopted legislation of the Austro-Hungarian state. At that time, the law of recidivism in criminal law was rather incoherent and incomplete. Then the work provides further legislation in the former Czechoslovak criminal law in 1950. The difference between the two laws was basically in the fact that the criminal law of 1950 was greatly indebted to the communist ideology, i.e. the most penalized was recidivism of crimes which were directed against the communist system and the state property. Another change and a significant breakthrough in former Czechoslovakia was in criminal law the Criminal Code of 1961. This law was effective till 1999, and was amended many times. From 1 January 2010 in the Czech Republic applies a new Criminal Code (declared in the Collection of Laws under No. 40/2009 Coll.). Recidivism is newly regulated. Unfortunately, it is again an unsystematic legislation.

Compared to the Czech, Slovak and Polish legislation of recidivism, can be considered the strictest laws in Slovakia. The least strict concept of recidivism is that, which is included in the Polish criminal law. The legal concept in Czech Criminal Code is somewhere in centrum between the two foreign concepts of recurrence.

Beyond the legal aspect, the work emphasizes the criminological and penological aspects. It focuses on the personality of the perpetrator, and risk factors that have an impact on crime (alcohol, poor social background, problematic family, wrong lifestyle, the adverse effect of friends).

For *De lege ferenda*, is, according to the author, in the Czech Republic the most appropriate combination of legislation, institute of a three strikes and enough and two strikes and enough. Conditions for their application would be that the offender has committed any of the law explicitly defined crimes for a third time. The court should has, in this case the possibility of impose penalty of life imprisonment on such offenders. At the same time it was determined that such sentences may not be imposed, if court does not find reasons for it. This would eliminate the excessive hardness, which has legislation in the Slovak Republic, and yet it still would be the legislation that is for the offenders deterrent. Another measure could be that if the offender committed any

second offense, he would be required to participate in after-care (currently such participation is generally voluntary, therefore, some offenders are not participating in after-care). In the future there could be also granted more alternative punishments instead of imprisonment (in the case of a second less serious offense).

10 Seznam literatury

- CABANEL, G.-P. *Pour une meilleure prévention de la récidive*. 1. vyd. Paříž : La Documentation Française, 1996.
- Czym jest recydywa?. [online]. 2010 [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <http://prawnikow.pl/porady-prawne/prawo-karne-i-wykroczenia/220402,Czym-jest-recydywa-.html>.
- ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. Praha : Policejní akademie České republiky, 2002.
- ČIČ, M. a kol.: *Trestné právo hmotné*. 1. část. Bratislava: Obzor 1983.
- ČIRTKOVÁ, L: *Policejní psychologie*. 3. vydání. Praha: Portal, 2000.
- DOBROTKA, G.: Prognostické kritéria recidivity. *Socialistická zákonnosť* 9/1972.
- ĎURANA V., KORGÓ D., MAŠĽANYOVÁ D.: *Trestné právo hmotné: Všeobecná časť*. Bratislava 1995.
- FINGER, L. Probace a její prvky v českém trestním systému. Juristic.cz [online]. 2003 [cit. 2013-03-13]. Dostupné z: <http://trestni.juristic.cz/481190/clanek/trest3.html>.
- GRIVNA, T. Trestní právo hmotné In BOBEK, M. – MOLEK, P.- ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezprávi*. Brno: Mezinárodní politologický ústav MUNI, 2009.
- HENCOVSKÁ, M., MADLIAK, J. *Trestné právo hmotné: Všeobecná časť*. Košice, UPJŠ 1991.
- CHROMÝ, J. K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2009, č. 11.
- IVOR, J., ZÁHORA, J.: *Základy rekodifikovaného trestného práva* Bratislava: 2005.
- JANOVEC, J. 3x A DOST. Společnost pro obranu národních hodnot [online]. [cit. 2013-03-20]. Dostupné z: <http://www.volny.cz/sponh/CLANKY/trikrat%20a%20dost.htm>.
- JELÍNEK, J. *Trestní právo hmotné, obecná část, zvláštní část*. 2. vyd. Praha: Leges, 2010.

- Kodeks karny. [online]. 2009 [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <http://karne.pl/karny.html>.
- KUBÍČKOVÁ, P., KMETÍK, I. *Penologie*. Karviná: Evropský sociální fond ČR, 2011.
- KUČHTA, J. a kol. *Kriminologie. I. část*. Brno: Masarykova univerzita, 1993.
- KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005. ISBN MADLIAK, J. a kol.: *Kriminológia*. Košice : ATOM, 1993.
- MAREŠOVÁ, A. a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011.
- NEČADA, V. Slovenský trestní zákon. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2006. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/329.pdf>
- NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S.: *Psychologie v právu*. Praha: C. H. Beck, 1997.
- NEUBACHER, Násilí mezi odsouzenými. *Trestně právní revue*. Ročník 8. Praha: C. H. Beck, 2009, č. 2.
- NOVOTNÝ, O., DOLENSKÝ, A., JELÍNEK, J., VANDUCHOVÁ, M.: *Trestní právo hmotné – I. Obecná část*. Praha: ASPI Publishing, 2003.
- PŮRY, F. Některé změny v ukládání trestů podle nového trestního zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2010, č. 1.
- Recidiva. *Epravo.cz* [online]. 2002 [cit. 2013-03-01]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/recidiva-17958.html>.
- Recidivista Trestní řízení [online]. [cit. 2013-03-13]. Dostupné z: <http://www.trestni-rizeni.com/vyklad-pojmu/recidivista>.
- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 8 Tdo 33/2012, ze dne 22.2.2012.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 5. 2012, sp. zn. 8 Tz 41/2012.
- SOLNAŘ, V. a kol.: *Československé trestní právo. Obecná část*. Praha: Orbis, 1969.
- SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M.. *Systém českého trestního práva: Základy trestní odpovědnosti*. Praha: Novatrix, 2009.
- Souběh trestných činů. *Právo a terénní sociální práce* [online]. 2012 [cit. 2013-03-13]. Dostupné z: [http://www.clovekvpravu.cz/trestni-pravo-aktualizovano-k-](http://www.clovekvpravu.cz/trestni-pravo-aktualizovano-k-71)

112012-452/trestni-pravo-hmotne-455/obecna-cast-zakladni-pojmy-a-pravidla-trestniho-prava-458/soubeh-trestnych-cinu-738.

- SUCHÝ, O.: *Osobnost pachatele*, I. díl. Praha: Výzkumný ústav kriminologický, 1985.
- SUCHÝ, O.: *Příčiny a prevence recidivy*. Praha: Výzkumný ústav kriminologický, 1983.
- SUCHÝ, O.: *Recidiva – komparativní studie*. Výzkumný ústav kriminologický, 1971
- ŠTABLOVÁ, R. *Kriminologie*. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2008.
- VANTUCH, P. K trestným činům proti majetku v novém trestním zákoníku (1. část). *Právní rádce* [online]. 2011 [cit. 2013-03-20]. Dostupné z: http://pravniradce.ihned.cz/c4-10066260-51333990-F00000_detail-k-trestnym-cinum-proti-majetku-v-novem-trestnim-zakoniku-1-cast.
- VEJBĚROVÁ, A. Kriminální recidiva v novém trestním zákoníku. *Studentská vědecká odborná činnost* [online]. 2011 [cit. 2013-03-13]. Dostupné z: <http://svoc.prf.cuni.cz/sources/4/12/90.pdf>.
- VEJBĚROVÁ, A. Kriminální recidiva v novém trestním zákoníku. SVOČ [online]. 2011 [cit. 2013-03-21]. Dostupné z: <http://svoc.prf.cuni.cz/sources/4/12/90.pdf>.
- VEJBĚROVÁ, A. Trestní zákon a recidiva. *Trestní právo. Odborný časopis pro trestní právo a obory související*. 2008, roč. 12, č. 1.
- *Vláda ČR* [online]. [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: <http://racek.vlada.cz/usneseni>.
- Zákon č. 117/1852 ř.z. o zločinech, přečinech a přestupcích.
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.
- Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.
- Zákon č. 300/2005 Z. z., trestní zákon. (Slovensko).
- Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník.
- Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon.
- ZAPLETAL, J. a kol.: *Kriminologie*. 2. díl – zvláštní část. 2. vydání. Praha. Vydavatelství PA ČR, 1996.
- Zásada trikrát a dost' je v súlade s Ústavou SR. *Najpravo.sk* [online]. 2011 [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <http://www.najpravo.sk/clanky/zasada-trikrat-a-dost-je-v-sulade-s-ustavou-sr.html>.

- ŽIGOVÁ, E.: *Poznámky k recidivizmu z patopsychologického a sociologického hľadiska*. In Sborník psychiatrických a psychologických prací s penelogickou a forenznou tématikou. Bratislava, MS SSR 1980.